

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

**Nihilismus v koncepci Ladislava Klímy a inspirace
dílem F. Nietzscheho**

Bc. Jiřina Havlová, DiS.

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Evropská kulturní studia

Diplomová práce

**Nihilismus v koncepci Ladislava Klímy
a inspirace dílem F. Nietzscheho**

Bc. Jiřina Havlová, DiS.

Vedoucí práce:

PhDr. Martina Kastnerová, Ph.D.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2014

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2014

.....

Děkuji za trpělivost a za cenné rady PhDr. Martině Kastnerové, Ph.D., vedoucí své diplomové práce.

OSNOVA

Obsah

1	Úvod.....	3
2	Nihilismus	4
2.1	Nihilismus jako evropský fenomén	4
2.1.1	Filosofický nihilismus Friedricha Nietzscheho.....	5
2.1.2	Ovlivnění českého kulturního prostředí dílem Friedricha Nietzscheho.....	8
3	Ladislav Klíma (1878 – 1928)	11
3.1	Klíмова filosofická formace v kontextu sociokulturního prostředí.....	11
3.1.1	Nefilosofické období (do 16. roku; 1878 – 1894).....	12
3.1.2	Vymezení základní problematiky (16 – 21 let; 1894 – 1899).....	13
3.1.2.1	Vůle jako prostředek abolicie utrpení	14
3.1.3	Vytvoření neměnného filosofického základu (21 – 26 let; 1899 – 1904) 17	
3.1.3.1	Egosolismus	18
3.1.3.2	Imortalismus	20
3.1.4	Filosofický vrchol (26 – 31 let; 1904 – 1909).....	21
3.1.4.1	Egodeismus a Deoessence	22
3.1.5	Návrat k lidskému (31 – 36 let; 1909 – 1914)	23
3.1.5.1	Ludibrionismus	24
3.1.6	Rozvoj lidského i božského (36 – 41 let; 1914 – 1919).....	25
3.1.7	Smíření se s dosaženým (41 – 46 let; 1919 – 1924)	25
3.1.8	Závěr Klíмова života (46 – 49 let; 1924 – 1928).....	26
3.2	Spor o autentičnost, problematika Klíмова filosofického začlenění	26
4	Analýza konkrétních Klímových děl v souvislosti s díly F. Nietzscheho ..	31
4.1	Svět jako vědomí a nic.....	31
4.2	Filosofické listy	38
4.3	Traktáty a diktáty: filosofické úvahy	39
4.4	Rezultát.....	45

5	Závěr	47
6	Seznam použité literatury.....	50
7	Resumé.....	54

1 ÚVOD

Problematika nihilismu byla a dodnes je značně diskutovaná, zejména proto, že se svým způsobem dotýká většiny evropské společnosti; za významného prostředníka tohoto směru je od devatenáctého století až po současnost považován německý filolog Friedrich Nietzsche (1844 – 1900). Jak je známo, Nietzsche se stal inspirací pro mnoho spisovatelů a filosofů, včetně českých; diplomová práce se však zaměřuje pouze na jednoho z nich, a to na Ladislava Klímu (1878 – 1928) – radikálního představitele koncepce egosolismu, egodeismu a Deoessence, jehož dílo je velice často vnímáno právě v souvislosti s německým autorem.

Filosofické i beletristické dílo Ladislava Klímy vyvolávalo v českém kulturním prostředí největší pozornost ještě za jeho života, poté však postupně zapadalo; přestože se v dnešní době zájem o tvorbu tohoto autora obnovil, jeho filosofický ani beletristický odkaz stále není detailně prozkoumán. V období na začátku dvacátého století byl Ladislav Klíma českou veřejností více filosoficky diskutován, zatímco v nynější době (přibližně o sto let později) zůstává v obecném povědomí spíše jako představitel morbidní hororové beletrie či jako bezvýznamný epigon filosofických koncepcí Friedricha Nietzscheho, případně jako autor několika nihilistických aforismů vytržených z kontextu.

Hlavním cílem diplomové práce je zmapování rozvoje Klímových filosofických konceptů a také objasnění problematiky jeho potenciální inspirace filosofií nihilismu Friedricha Nietzscheho. Zmíněný cíl byl zvolený nejenom z důvodu dosud nedostačujícího interpretačního zpracování díla Ladislava Klímy, ale také ze zájmu přispět k řešení sporu o originalitu jeho tvorby.

Text ve své obecné části charakterizuje pojem nihilismus a popisuje jeho základní koncepty. Podkapitola se věnuje analýze nihilismu v pojetí Friedricha Nietzscheho a dále také v české filosofii; podrobněji se zabývá nihilismem v díle Ladislava Klímy. Třetí kapitola se zaměřuje na rozvoj Klímovy filosofie, podkapitoly detailněji objasňují Klímovy základní filosofické pojmy, stručně je zde také uveden spor o autentičnost jeho filosofických myšlenek a potřeba Klímova zařazení do již existujících filosofických směrů. Čtvrtá kapitola se soustřeďuje na analýzu, interpretaci a komparaci filosofických témat Ladislava Klímy a Friedricha Nietzscheho.

2 NIHILISMUS

2.1 Nihilismus jako evropský fenomén

Termín nihilismus je latinského původu a vychází ze slova *nihil* – „nic“.¹ Slovník říká, že nihilismus jako takový není jednotným směrem, obecně je rozlišován např. na ontologický, náboženský, logický, gnoseologický, etický či politický; charakteristickým znakem nihilismu je pak, že popírá dosavadní hodnoty, věci, názory a jevy.² Tato slovníková hesla jsou samozřejmě příliš stručná – nihilismus samotný není jednoduchou problematikou a názory na jeho vznik se často různí.

Nihilismus zdůrazňuje pocit ztráty smyslu života či účelu; nicméně podle slov Jana Patočky musí být upozorněno především na to, že uvedený smysl musel být již dříve brán dogmaticky; nihilismus je proto pouze chaosem vypuklým po neočekávané ztrátě dogmatu – Patočka dokonce uvažuje o skepsi nihilismu, tzn. o možnosti hledání jen pozapomenutého smyslu života, neboť není myslitelné, aby smysl lidského života jako takový přestal být.³ Naopak Karl Jaspers popisuje nihilismus jako druh myšlení, který zavrhuje obecně platná ustanovení a poté popírá také vše ostatní. Domnívá se, že se nihilismus dělí na pozitivistický a negativistický⁴ – první z nich je chápán jako zklamání životem (empiricky podložené), druhý je koncipován jako odmítání samotného transcendentna, tzn. „zděšení nad realitou světa a lidského života“.⁵ Podle názoru jednoho z novodobějších autorů, Jindřicha Chalupického, je nihilismus důsledkem racionalismu, který byl hlavním faktorem sekularizace Evropy; míní totiž, že nihilismus byl nejen příčinou rozmachu vědy, ale také důvodem ztráty víry – a tím i smyslu života.⁶

Za jednu z prvních písemných zmínek o nihilismu je považováno vyjádření Friedricha Heinricha Jacobiho, který na konci osmnáctého století nařkl z filosofického nihilismu Johanna Gottlieba Fichteho, představitele idealismu; Fichte se podle Jacobiho slov pokoušel nahradit jistotu křesťanské věrouky novým zakotvením ve vědě.⁷

Jacobi si příčinu vzniku nihilismu představuje jako důsledek povýšení se člověka na nejdůležitější místo jsoucná – následné lidské ztotožnění se s Bohem sice

¹ KÁBRT, J. a spol. *Latinsko/český slovník*, s. 352.

² KOLEKTIV AUTORŮ. *Filosofický slovník*, s. 289.

³ PATOČKA, J. *Kacířské eseje o filosofii dějin*, s. 66 – 67.

⁴ JASPERS, K. *Filosofická víra*, s. 80 – 82.

⁵ Tamtéž, s. 82.

⁶ CHALUPECKÝ, J. *Expresionisté*, s. 170.

⁷ KOUBA, P. *Nietzsche: filosofická interpretace*, s. 143.

přináší pocit neomezené svobody, ale také znepokojující vnitřní prázdnoty. Jacobi vycházel z předpokladu, že se lidská bytost vždy potřebuje k něčemu vztahovat, věřit ve smysl pomoci něčeho, co je mimo ní.⁸

Přestože se v devatenáctém století objevovaly různé směry skepse, pesimismu a nihilismu, filosofický nihilismus jako důsledek křesťanské morálky detailněji analyzoval teprve Friedrich Nietzsche, a to v devatenáctém století.⁹

2.1.1 Filosofický nihilismus Friedricha Nietzscheho

Dílo Friedricha Nietzscheho, které se věnuje pečlivé analýze filosofického nihilismu, se stalo známější již po roce 1889 – tedy brzy po Nietzscheho náhlém zhoršení paralyzujícího onemocnění. Ze začátku oslovilo jedince různých politických smýšlení a vyvolalo četné diskuze, jak kladné, tak hlavně záporné.¹⁰ Nietzsche mimo jiné poukázal na to, že náboženství zahrnující morálku si vytvořil člověk, a proto nemůže být chápána jako cokoli nadpřirozeného.¹¹ Tvrdí, že se novodobý nihilismus objevil po postupném ukončování období, ve kterém byli lidé navyklí na křesťanské hodnoty jako na dogma a hledali v nich jediný a správný smysl života – právě zhroucení těchto hodnot kvůli nadcházející racionalitě světa pro ně představovalo totální rozpad smyslu.¹² „Nietzscheovo základní pojetí říká, že dosavadní morálka směřuje ke svému konci nikoli díky náhodné události nebo novému životnímu impulsu, nýbrž se jedná o historické vyústění, o vyčerpání jejích základů. [...] Morálka hyne na sebe samu; metafyzická ontologie končí s jejími dějinami.“¹³

Filosofie Friedricha Nietzscheho vychází především z filosofického pesimismu Schopenhauerova učení,¹⁴ ovšem Nietzsche na rozdíl od něho považuje hrozbu nihilismu za výslovně křesťanský problém, který se v plné síle projevil v postupné sekularizaci Evropy; náboženský nihilismus se jevil jako přechodová, destruktivní záležitost, ke které bylo nutné nalézt odpovídající řešení.¹⁵ Nietzsche obvinil napřed

⁸ KOUBA, P. *Nietzsche: filosofická interpretace*, s. 143 – 144.

⁹ Tamtéž, s. 144 – 145.

¹⁰ STRONG, T. B. Nietzsche's political misappropriation. In: MAGNUS, B. and HIGGINS, K. M. *The Cambridge Companion to Nietzsche*, pp. 127 – 128.

¹¹ MAGNUS, B. and HIGGINS, K. M. Nietzsche's works and their themes. In: MAGNUS, B. and HIGGINS, K. M. *The Cambridge Companion to Nietzsche*, p. 46.

¹² KOUBA, P. *Nietzsche: filosofická interpretace*, s. 146 – 147.

¹³ FINK, E. *Filosofie Friedricha Nietzscheho*, s. 174 – 175.

¹⁴ KOUBA, P. *Nietzsche: filosofická interpretace*, s. 148. Srv. NIETZSCHE, F. Schopenhauer jako vychovatel. In: NIETZSCHE, F. *Nečasové úvahy*, s. 154 – 155.

¹⁵ KOUBA, P. *Nietzsche: filosofická interpretace*, s. 147 – 148.

Židy¹⁶ (a posléze také křesťany) z uchvácení moci na základě resentimentu,¹⁷ kterým obrátili dosavadní přirozené hodnoty na svoje vlastní – zde autor vidí nejvýznamnější příčinu úpadku společnosti. Lidé se ocitli v zajetí nihilismu vlastní vinou, neboť popřeli svoje přirozené instinkty a zvláště pud tzv. vůle k moci:¹⁸ „...kde chybí vůle k moci, je úpadek. Moje teze jest, že všem nejvyšším hodnotám lidstva tato vůle *chybí* – že vládnou pod nejsvětějšími jmény hodnoty úpadkové, hodnoty *nihilistické*.“¹⁹ Nihilismus a dekadence podle Nietzscheho názoru znamená úplné popření žití, života jako takového;²⁰ za dekadentní přístup považuje striktní odmítání instinktů, resp. přirozené části člověka.²¹ Nietzsche usuzuje, že člověk dávno není individualitou, kterou by ostatní mohli buď obdivovat nebo se jí obávat: „...největší nebezpečí se skrývá ve zmenšení a zestejnění evropského člověka [...] A právě v tom spočívá neblahý osud Evropy – spolu se strachem z člověka jsme přišli i o lásku k němu, o úctu před ním, o naději v něj, ba o vůli k němu. Pohled na člověka už jen unavuje – co je dnes nihilismus, ne-li právě *tohle*?“²²

Nietzschův odpor vůči nihilismu byl sice reakcí na křesťanskou morálku, ale měl hlubší (snad dokonce subjektivní) kořeny – Nietzsche tvrdí, že většina filosofů (učenců) je teology²³ a ze stejného důvodu negativně reaguje na Kanta a na většinu německých filosofů ve spojitosti s hnutím idealismu. Vůli těchto tzv. teologů Nietzsche nenazývá vůlí k moci, ale jejím protikladem, nihilistickou vůlí, která způsobuje zánik všeho přirozeného a užitečného pro rozvoj člověka.²⁴ Domnívá se, že: „Všechno, co trpí, všechno, co visí na kříži, je *božské*...“;²⁵ tedy nepřátelské původní přirozenosti člověka; rovněž tvrdí, že křesťan i anarchista jsou stejně špatní, protože vycházejí pouze „ze slabosti, ze závisti, z pomsty.“²⁶

¹⁶ „...Židé, onen národ kněží, který si dokázal na svých nepřátelích a přemožitelích vynutit zadostiučinění nakonec pouze radikálním přehodnocením jejich hodnot, tedy aktem *nejduchovnější msty*. [...] Židy začíná *vzpoura otroků v morálce*: vzpoura, která má za sebou dvoutisíciletou historii a kterou dnes už nevidíme jen proto, že – byla vítězná...“ NIETZSCHE, F. *Genealogie morálky*, s. 23.

¹⁷ Resentiment spočívá ve výhře otroků nad pány – otroci se poté mstí svým původním pánům povýšením křesťanské morálky nad dosavadní přirozené hodnoty. Tamtéž, s. 24 – 25.

¹⁸ Nietzscheho vůle k moci znamená potřebu protikladu (významného protivníka, nepřítele), se kterým je v životním zápasu neustále nutné měřit síly; je to potřeba rozvoje vlastní osobnosti. KOUBA, P. *Nietzsche: filosofická interpretace*, s. 240 – 242.

¹⁹ NIETZSCHE, F. *Antikrist*, s. 15.

²⁰ Tamtéž, s. 14 – 16.

²¹ NIETZSCHE, F. *Soumrak model čili jak se filosofuje kladivem*, s. 29.

²² NIETZSCHE, F. *Genealogie morálky*, s. 31.

²³ Od této koncepce se odvíjí Nietzscheho zobecňující poznatek: „...filosof je téměř u všech národů jen pokračováním kněžského typu...“ NIETZSCHE, F. *Antikrist*, s. 26.

²⁴ Tamtéž, s. 18 – 19, 21 – 22.

²⁵ Tamtéž, s. 124.

²⁶ Tamtéž, s. 147.

Nietzsche dělí svět lidského žití na apollonský a dionýský, tzn. na svět rozumu a svět instinktů; řídí se kritériem svobodného (a tvořivého) rozvoje lidské individuality, přičemž klade důraz na neustálý pohyb a změnu oproti dosavadnímu ustrnutí v morálce.²⁷ Německý autor vyhlašuje válku dosavadním křesťanským hodnotám, tedy i nihilismu, neboť nekompromisně upřednostňuje přirozenou intuici a pudy před příliš omezujícím rozumem a logikou.²⁸ Jako vhodné řešení k překonání krize navrhuje (resp. vyžaduje) radikální změnu směřující opět k přirozenosti člověka a odmítnutí křesťanské morálky; představuje si do budoucna ideální typ člověka, který z této změny vznikne – nazývá ho nadčlověkem; zdůrazňuje, že nad nihilismem je možné vyhrát pouze tzv. přehodnocením dosavadních hodnot, tedy změnou pohledu na sebe sama i na okolní svět.²⁹ Přehodnocením starých hodnot se změní postoj člověka ke světu, a přestože si uvědomí jeho nesmyslnost, bude v něm umět žít.³⁰

Nihilismus je tedy plně odsouzen, avšak skepse je Nietzsche naopak podporována: „...velicí duchové jsou skeptici. [...] Síla, *svoboda* ze síly a z nadbytku síly ducha se *dokazuje* skepsí. Lidé pevného přesvědčení nepadají vůbec na váhu, jde-li zásadně o hodnotu a nehodnotu. [...] Být svoboděn od přesvědčení všeho druhu, *moci* svobodně hledět, to *patří* k síle...“³¹

Některé další názory posuzující filosofický nihilismus jsou od předchozích dosti odlišné, resp. jsou pojaté psychologicky, a to například ve vyjádření, že se Nietzscheův duševní rozpolcený stav promítl skrz filosofickou tvorbu do problému lidské společnosti: „To, co nacházel sám v sobě, se pro něj postupně zevšeobecňovalo v hrozbu pro celý náš věk – a později se vystupňovalo ve smrtelné nebezpečí pro celé lidstvo, které chtělo, aby je vykoupil a spasil.“³² Tento názor je však ojedinělý.

²⁷ MAGNUS, B. and HIGGINS, K. M. Nietzsche's works and their themes. In: MAGNUS, B. and HIGGINS, K. M. *The Cambridge Companion to Nietzsche*, p. 24.

²⁸ Srv. „Co ničí rychleji nežli pracovat, myslit, cítit bez vnitřní nutnosti, bez hluboce osobní volby, bez *radosti*?“ NIETZSCHE, F. *Antikrist*, s. 24.

²⁹ KOUBA, P. *Nietzsche: filosofická interpretace*, s. 151.

³⁰ Tamtéž, s. 157 – 158.

³¹ NIETZSCHE, F. *Antikrist*, s. 130 – 131.

³² ANDREAS-SALOMÉ, L. *Friedrich Nietzsche ve svých dilech*, s. 57.

2.1.2 Ovlivnění českého kulturního prostředí dílem Friedricha Nietzscheho

Problematická otázka nihilismu, kterou ve svých dílech reflektoval Friedrich Nietzsche, se rychle rozšířila po Evropě a měla významnou úlohu také v českém kulturním prostředí – jistě to bylo i proto, že mnozí lidé věřili, že Nietzsche použil pro současný stav společnosti adekvátní vyjádření. Někteří se však snažili dosavadní hodnoty obhájit a tím palčivou otázku nihilismu odstranit – viděli v Nietzscheově filosofii konec všeho hodnotného, spatřovali v ní začínající anarchii a nebezpečí.³³

Zumr předpokládá, že se Nietzscheova filosofie rozšířila jednak kvůli krizi, která panovala ve společnosti na konci devatenáctého století jako „určité ideologické vakuum“,³⁴ jednak kvůli Nietzscheovým radikálním názorům uvedeným ve čtivé básnické a aforistické formě.³⁵ Hollingdale se domnívá, že jednou z podmínek Nietzscheovy budoucí popularity byla březnová revoluce roku 1848 v Německu, která zavedla restriktce na téměř veškeré sociální a kulturní aktivity, také na občanská práva a zvláště na filosofii. Filosofická komunita byla pod tlakem doby rozdvojena na akademickou a na volnomyšlenkářskou – do nezávislé volnomyšlenkářské filosofie spadalo myšlení Arthura Schopenhauera a o několik desítek let později také Friedricha Nietzscheho.³⁶ O Schopenhauerovi a Nietzscheovi se brzy dokonce rozšířila legenda, která ale spočívala na odlišných základech, než na jakých byla založena jejich filosofie.³⁷ V souvislosti s Nietzscheovou (spíše negativní) legendou je důležité připomenout, že Nietzscheovo dílo bylo částečně upraveno jeho mladší sestrou Elisabeth tak, aby vyznělo v určitých oblastech odlišně³⁸ – lze říci, že jeho myšlenky, přestože nebyly nikdy zcela nevinné, úmyslně nasměrovala k inspiraci nacismu a eugeniky.³⁹

Filosofie nihilismu vždy vyvolávala bouřlivou reakci a ještě v současnosti se Nietzscheovo dílo interpretuje z rozdílných hledisek. V českém prostředí byla Nietzscheova filosofie přístupná až kolem roku 1900, často v povrchnějších přehledech a v negativních ohlasech; jako první vyšel překlad originálního díla *Antikrista*

³³ např. viz HEFTRICH, U. *Nietzsche v Čechách*, s. 20 – 22.

³⁴ ZUMR, J. *Filosof hrdé lidskosti*, s. 11.

³⁵ Tamtéž, s. 11.

³⁶ HOLLINGDALE, R. J. The hero as outsider. In: MAGNUS, B. and HIGGINS, K. M. *The Cambridge Companion to Nietzsche*, pp. 73 – 74.

³⁷ Tyto legendy měly atraktivitu pro ty, kteří se chtěli vymukat tehdejšímu proudu myšlení a těšit se z pocitu možnosti nezávislé existence. Nietzsche zde byl ukazován jako osamocený hrdina, který bojuje za právo svobodné lidské individuality. Tamtéž, p. 87.

³⁸ Elisabeth Förster-Nietzsche se výrazně podílela na vytvoření legendy o svém bratrovi, ze kterého chtěla učinit jakýsi mysteriózní kult osobnosti, zřejmě po vzoru Cosimy Wagnerové. Viz tamtéž, p. 86.

³⁹ PECHAR, J. *Otázky Nietzscheova myšlení*, s. 26 – 27, 118 – 121.

a *Zarathustry*.⁴⁰ V českém kulturním prostředí tato filosofie zaujala nejprve skupinu umělců tvořících v devadesátých letech devatenáctého století, tzn. Josefa Svatopluka Machara, Stanislava Kostku Neumanna, Arnošta Procházku či Arthura Breiského⁴¹ a další.⁴² Na přelomu devatenáctého a dvacátého století je v českém prostředí doložený značný ohlas Nietzscheovy filosofie – jeho díly byly inspirovány jak pozitivně, tak naopak (a to častěji) negativně významné politické a literární osobnosti.⁴³ Politik, myslitel a sociolog Tomáš Garrigue Masaryk se otázkou nihilistické filosofie zabýval jako mnoho dalších v této době; byl Nietzscheovým současníkem a interpretoval ho nekompromisně jako antihumanistu a antikřesťana.⁴⁴ Dekadentní básník Otokar Březina byl zprvu inspirovaný Arthurem Schopenhauerem a o něco později také Friedrichem Nietzschem;⁴⁵ literární kritik František Xaver Šalda uvažuje o Nietzscheovi rovněž velice příznivě a nezávisle na soudobých názorech v českém literárním prostředí.⁴⁶ O Nietzscheovi se zmiňuje ještě Arne Novák, ale poté nastává mlčení; o zmíněnou filosofii začíná opětovný zájem až skrze dílo Ladislava Klímy.⁴⁷

Ladislav Klíma byl rozporuplnou osobností, která je často odlišně interpretována, a to včetně pojetí jeho inspirace nihilismem. Jeden z názorů míní, že to byl právě: „...nihilismus, co odhalilo [...] rozsah lidského vědomí. Proto se stal tak lákavý i pro Ladislava Klímu. Sloužil mu k otvírání vědomí do jeho bezbřehého rozsahu.“⁴⁸ Nihilismus jako vyjádření celé tehdejší doby vidí v Klímově filosofii také Jan Patočka, který dvacáté století považuje za období lhostejnosti a bezohlednosti ke všem a ke všemu a to „...ve jménu subjektivních stanovisek, ve jménu vnitřního nekonečna“.⁴⁹ Chalupecký se domnívá, že se „Klíma [...] děsil evropského nihilismu stejně jako Nietzsche [...] Jeho nihilistická eschatologie je vyjádřením jeho beznaděje“.⁵⁰ Opačným názorem je přesvědčení Karla Skalického, že Klíma nihilistou

⁴⁰ HEFTRICH, U. *Nietzsche v Čechách*, s. 22.

⁴¹ ZUMR, J. *Filosof hrdé lidskosti*, s. 12.

⁴² „Přijímán jako ‚poète-prophète‘ na přelomu století českou dekadencí (A. Procházka, J. Karásek ze Lvovic atd.), několika básníky (O. Březina), a mysliteli (F. V. Krejčí, O. Fišer, F. X. Šalda, Lad. Klíma), vykládán i kritizován na univerzitě (T. G. Masaryk, Frant. Krejčí) – tak asi zhruba vyhlíží profil dvou prvních desetiletí Nietzscheovy recepce v Čechách.“ DUBSKÝ, I. Doslov. In: HRBEK, M. „*Smrt Boha*“ v *Nietzschově filosofii*, s. 190.

⁴³ Více o této tématice např. HEFTRICH, U. *Nietzsche v Čechách*. O negativním postoji F. Krejčího se rozepisuje také Emanuel Chalupný. CHALUPNÝ, E. Dvě jubilea české filosofie. In: BODLÁK, K. a VÁPENÍK, R. (eds). *Ladislav Klíma, filosof – básník: 1878 – 1928 – 1948*, s. 87.

⁴⁴ Více viz MASARYK, T. G. *Ideály humanitní*, s. 51 – 54. (kapitola 8. Nietzsche).

⁴⁵ HEFTRICH, U. *Nietzsche v Čechách*, s. 28.

⁴⁶ Tamtéž, s. 41 – 43.

⁴⁷ DUBSKÝ, I. Doslov. In: HRBEK, M. „*Smrt Boha*“ v *Nietzschově filosofii*, s. 190 – 191.

⁴⁸ CHALUPECKÝ, J. *Expresionisté*, s. 146.

⁴⁹ PATOČKA, J. Ladislav Klíma. Pokus o rozbor klíčových tezí. In: PATOČKA, J. *Češi I*, s. 164.

⁵⁰ CHALUPECKÝ, J. *Expresionisté*, s. 172.

není vůbec.⁵¹ Nicméně, existuje ještě další, spíše psychologické vysvětlení Klímovy filosofie, které odpovídá duševním potřebám Klímy – byla to terapie psaním a nezbytnost vytvoření vlastního světa.⁵²

⁵¹ SKALICKÝ K. Ladislav Klíma: filozofie jako domýšlení nedomyslitelného. In: KOLEKTIV AUTORŮ. *Máš před sebou všechny mé cesty*, s. 321.

⁵² WOŽNIAK, K. Tělo trpící – tělo píšící. In: GILK, E. a HRABAL, J. (eds.). *Věčnost není děravá kapsa, aby se z ní něco ztratilo*. In: *Příloha e-1 Aluze*, s. 45 – 46. [online] [citace 20. 1. 2014]. Dostupné z: www.aluze.cz/eprilohy/Klima_sbornik.pdf.

3 LADISLAV KLÍMA (1878 – 1928)

3.1 Klímova filosofická formace v kontextu sociokulturního prostředí

V následující části diplomové práce bude český autor zasazen do rámce svého sociálního a kulturního prostředí; nejsou vynechány ani některé životopisné události, jelikož mají pro Klímovu filosofickou tvorbu specifickou důležitost.

Pro analýzu Klímovy filosofie jsou použity jednak filosofické spisy, tak Klímova korespondence, neboť ta často detailně objasňuje jeho základní filosofii. Je nutné připomenout, že Klíma též napsal několik desítek prozaických děl (krátkých i delších), několik básní, filosofických traktátů, novinových článků (shrnutých např. do souboru *Traktáty a diktáty: filosofické úvahy*) a také nemnoho dramát. Vlastní životopis autor sepsal až v únoru roku 1924.⁵³

Klíma vlastní tvůrčí období s oblibou dělil na několikaleté pravidelné etapy, např. po pěti letech: „A lze dělit mou evoluci od procitnutí v 16. roce na šest quinquenníí, končících, ne náhodou, vždy v srpnu.“⁵⁴ Svůj názor na počet roků v období několikrát upravoval, např. na osmileté či na sedmnáctileté úseky. Za důvod dřívějšího osmiletého rozlišení je považován přelom tzv. Cholupického dne z 1. října 1910 – v této době Klíma bilancuje životní úseky a rozděluje je na tzv. oktoniony: „...jako uzavřený účet ležel za mnou celý minulý život, na prahu nového jsem stál. Tenkrát měl jsem vytvořenu teorii, že dosavadní život můj rozpadá se na 4 vždy 8leté periody, ostře od sebe se lišící. I ustanovil jsem, že chci mít oktonium páté takovým a takovým...“⁵⁵ Mezi dalšími přehledy životních a filosofických etap je uvedena také diferenciaci podle zevního světa; autor rozděluje svůj život na prvních přibližně sedmnáct let (1878 – 1895), která strávil neužitečně ve škole; na dalších sedmnáct let, kdy byl soukromníkem a tzv. poustevníkem (přibližně 1895 – 1912); a na zbylé roky (resp. do 1924, kdy sepsal *Vlastní životopis*), které strávil jako soukromník „za absolutního nedostatku peněz“.⁵⁶

Po důkladném uvážení je pro detailnější rozbor nejvhodnější zvolit diferenciaci podle pětiletí.

⁵³ KLÍMA, L. Vlastní životopis. In: KLÍMA, L. *Vteřiny věčnosti*, s. 284.

⁵⁴ KLÍMA, L. Moje filosofická konfese a dodatky k ní. In: KLÍMA, L. *Vteřina a věčnost*, s. 166. Quinquennium znamená přesnou pětiletou etapu. KÁBRT, J. a spol. *Latinsko/český slovník*, s. 425.

⁵⁵ KLÍMA, L. Dopis Antonínu Pavlovi 13. – 15. 4. 1914. In: KLÍMA, L. »Cholupický den«. In: KLÍMA, L. *Victoria aeterna*, s. 133.

⁵⁶ KLÍMA, L. Vlastní životopis. In: KLÍMA, L. *Vteřiny věčnosti*, s. 276.

3.1.1 Nefilosofické období (do 16. roku; 1878 – 1894)

Ladislav Klíma se narodil roku 1878 a otcem byl vychováván v politickém radikalismu, který lze potenciálně považovat za důležitý pro další myšlenkový přístup k lidské společnosti a také k filosofii.⁵⁷ V době Klímova dospívání zemřela na tyfus jeho matka (5. 5. 1894), babička (7. 6. 1894), teta (1894) a poslední ze sester (20. 2. 1895), což mělo pravděpodobně významné následky pro jeho sociální, filosofický i osobní život.⁵⁸ Je těžké posoudit, jak veliký vliv mělo na Klímu vlastní sociální prostředí, a přestože sám tvrdí, že mu jeho filosofii umožňovalo,⁵⁹ panují domněnky, že se od svého prostředí odlišoval dříve než prohlašoval.⁶⁰ Vzhledem k nevelkému množství informací o Klímově raném dětství nelze objektivně posoudit, zda by se propracoval k filosofii egosolismu i bez dalších událostí svého života; dochovalo se několik dopisů z pozdější doby a také Klímovy životopisy – tato vyjádření však mohou být zkreslena výrazným časovým odstupem a z pozice dospělého člověka, ne-li přímo autostylizací. Na to je třeba brát zřetel. Klíma totiž tvrdí, že se s ideou antické skepse setkal již v jedenácti letech a myšlenka egosolismu ho napadla při setkání s pěti výrazy, které shrnovaly základ berkeleyismu (neuvádí přesně, zda se jednalo pouze o myšlenku solipsismu) – v případě berkeleyismu ani neurčuje, ve kterém období k tomu došlo. Kolem svého šestnáctého roku udává četbu opět pouhého titulu Nietzscheovy německy psané knihy *Mezi dobrem a zlem* a konstatuje, že se mu z těch několika slov vyjasnil celý Nietzscheův postoj k morálce.⁶¹ Díla Schopenhauera a Nietzscheho pravděpodobně přečetl až následně.⁶²

V období kolem patnácti let Klíma prožil náhlý mentální šok – „...*procitla, jednoho osudného odpoledne, rázem a děsivě má dosud spící snící podstata pod jednou ze svých forem: musit násilně myslit o nemyslitelnostech*“.⁶³ Začátek záhadné nemoci psychického rázu (o které bude zmínka i dále) ho podle vlastního tvrzení nasměrovala k jiným hodnotám než dosud; přestal o sebe dbát fyzicky a naopak upřednostňoval svůj

⁵⁷ Srv. BODLÁK, K. a VÁPENÍK, R. (eds). Protokol o vyloučení L. Klímy ze středoškolského studia. In: BODLÁK, K. a VÁPENÍK, R. (eds). *Ladislav Klíma, filosof – básník: 1878 – 1928 – 1948*, s. 118. Srv. CHALUPNÝ, E. Dvě jubilea české filosofie. In: BODLÁK, K. a VÁPENÍK, R. (eds). *Ladislav Klíma, filosof-básník: 1878–1928-1948*, s. 86.

⁵⁸ KLÍMA, L. *Sebrané spisy I. Mea*, s. 753.

⁵⁹ KLÍMA, L. Vlastní životopis. In: KLÍMA, L. *Vteřiny věčnosti*, s. 271.

⁶⁰ KLÍMA, L. *Sebrané spisy I. Mea*, s. 752.

⁶¹ KLÍMA, L. Moje filosofická konfese a dodatky k ní. In: KLÍMA, L. *Vteřina a věčnost*, s. 163 – 164.

⁶² „Bez Sch. byl bych se asi několik zbytečných let rval s ‚vědeckým názorem na svět‘, bez N. s popravou morálky.“ Tamtéž, s. 165. Vědeckým názorem na svět Klíma míní determinismus. BODLÁK, K. Myšlenkový svět Ladislava Klímy. In: BODLÁK, K. a VÁPENÍK, R. (eds). *Ladislav Klíma, filosof-básník: 1878–1928-1948*, s. 24.

⁶³ KLÍMA, L. Vlastní životopis. In: KLÍMA, L. *Vteřiny věčnosti*, s. 270.

duševní vývoj samostatným studiem filosofie; začal zkoumat Schopenhauerovo dílo *Svět jako vůle a představa* a zřejmě o něco později dílo Friedricha Nietzscheho⁶⁴ (lze pouze předpokládat, že zprvu se zájmem o Schopenhauera).

V necelých šestnácti letech byl Klíma vyloučený ze škol kvůli urážce panovnické dynastie. Jako mnozí z obyvatel Evropy tehdy reagoval na současný stav státu – sepsal školní práci s vědomou urážkou habsburské vlády⁶⁵ a byl proto na začátku roku 1895 z domažlického gymnázia vyloučen.⁶⁶ Není pravděpodobné, že odmítal dokončit školu z důvodu převládajícího směru pozitivismu, který názorově odmítal,⁶⁷ spíše měla na situaci vliv jeho výchova,⁶⁸ rovněž to mohl být důsledek první fáze začínající duševní nemoci, o které píše: „První fase byla desperátní: na infernum, v němž jsem se octl, reagovalo anarchismem, nihilismem atd...“⁶⁹

Konec tohoto období byl začátkem Klímovy celoživotní filosofie.

3.1.2 Vymezení základní problematiky (16 – 21 let; 1894 – 1899)

Ladislav Klíma po svém vyloučení ze školy vystudoval ještě jeden semestr v Záhřebu, ale poté se vrátil domů a už nikdy na studium nenastoupil; místo učení se věnoval extatickým prožitkům a boji se svou nemocí. Psal sice o svém asociálním a antireligiosním citění, ale v porovnání s předchozími událostmi, v nichž byl vzorným žákem, celý úsek vyznívá jako výrazná autostylizace; v kontextu událostí je totiž patrná náhlá ztráta dosavadních hodnot, resp. sklouznutí k nihilismu: „Nejvíce jsem opovrhoval lidmi, s hnusem [...] Nenávidím dodnes nejvíce své rodné místo, Čechy, současnou dobu [...] A priori opovrhoval jsem všemi lidskými vírami, mravy, úsudky...“⁷⁰

⁶⁴ KLÍMA, L. Moje filosofická konfese a dodatky k ní. In: KLÍMA, L. *Vteřina a věčnost*, s. 165.

⁶⁵ Vyloučený byl za úmyslnou politickou provokaci v domácím úkolu: „Ferdinand, panovník cizí, národu českému odlehlý, studený, zůstane u Čecha vlastence vždy nenáviděným, již proto, že prvním členem nynější panující dynastie na trůně českém.“ BODLÁK, K. a VÁPENÍK, R. (eds). Protokol o vyloučení L. Klímy ze středoškolského studia. In: BODLÁK, K. a VÁPENÍK, R. (eds). *Ladislav Klíma, filosof – básník: 1878 – 1928 – 1948*, s. 115 – 116.

⁶⁶ Tamtéž, s. 115 – 121.

⁶⁷ Srv. SKALICKÝ K. Ladislav Klíma: filozofie jako domýšlení nedomyšlitelného. In: KOLEKTIV AUTORŮ. *Máš před sebou všechny mé cesty*, s. 321.

⁶⁸ CHALUPNÝ, E. Dvě jubilea české filosofie. In: BODLÁK, K. a VÁPENÍK, R. (eds). *Ladislav Klíma, filosof-básník: 1878-1928-1948*, s. 86. Srv. BODLÁK, K. a VÁPENÍK, R. (eds). Protokol o vyloučení L. Klímy ze středoškolského studia. In: BODLÁK, K. a VÁPENÍK, R. (eds). *Ladislav Klíma, filosof – básník: 1878 – 1928 – 1948*, s. 118.

⁶⁹ KLÍMA, L. Moje filosofická konfese a dodatky k ní. In: KLÍMA, L. *Vteřina a věčnost*, s. 165.

⁷⁰ Tamtéž, s. 163.

Klíma od svých jednadvaceti let žil střídavě v Plzni, Einsteinu, Curychu a v tyrolském Landecku.⁷¹ Tato léta nazývá „Perioda naprostého *tápání*“⁷² – zde si postupně tvořil svůj iluzivní svět za pomoci extatických stavů.

3.1.2.1 Vůle jako prostředek abolice utrpení

Klímová filosofie je známa jako filosofie egosolismu a egodeismu, ale již méně je prozkoumán skutečný důvod obratu k těmto neobvyklým a nepřilíš často uvažovaným konceptům; ještě zajímavější činí danou filosofii kombinace s Nietzscheovým a Schopenhauerovým filosofickým výkladem. Klíma se řadil k filosofům z životní potřeby – základem nutnosti mu byla již uvedená nejasná nemoc, snad druh obsedantní psychózy, kterou se snažil ovládnout.⁷³ Je pouze možné se domnívat, že pomoc v boji s touto nemocí našel v díle Schopenhauera a později též v učení Nietzscheho – ve filosofii o vůli, která ovládá. Klíma si však pojem vůle modifikuje pro svoje potřeby, tzn. snaží se vůli, která je podstatou lidského vědomí, ovládnout pomocí racionálně směřujícího myšlení.

Obecně je známé, že pojem vůle v Schopenhauerově i Nietzscheově pojetí filosofie hrál hlavní roli; také Klíma navazuje na koncept vůle, ale zprvu hovoří o vůli k příjemnosti, která je zprostředkována Nietzscheovou vůlí k moci.⁷⁴ Český myslitel dále za základ všeho považuje racionální myšlení, resp. hluboký myšlenkový rozbor v jakési formě extáze, který by se snad dal nazvat podle Husserla pokusem o dosažení čistého fenoménu – avšak z jiného úhlu pohledu a pro jiný účel; mohl by být připodobněn také ke Kantovi, tedy k jakémusi novému pohledu a očištění významů slov, resp. ve finální verzi – myšlenek. „Rozebírej poctivě jen jedinou myšlenku až na dno; hled' se slovy ‚les, motyka, závist‘ atd. desetkrát po sobě spojit ideu, aspoň aproximačně tutěž; hled' trochu aspoň *kommandovat* své myšlení! – zkus to a uvidíš, kam to povede! Ale to je *budoucnost lidského ducha!*“⁷⁵ Klíma se domnívá, že člověk je vedený zvláštním instinktem, kterým vyhledává skryté myšlenky obsahující duchovní a živou podstatu; vůle je sice prostředkem k nalezení a pochopení těchto skrytých myšlenek, ale napřed je nutné, aby ji jedinec ovládal.⁷⁶ Pojem *absolutně komandující vůle* označuje: „Boží Vůli, pokud se zárodečně jeví u člověka. Spočívá v hlubokém, zinstinktivnělém

⁷¹ KLÍMA, L. Vlastní životopis. In: *Vteřiny věčnosti*, s. 282 – 283.

⁷² KLÍMA, L. Moje filosofická konfese a dodatky k ní. In: KLÍMA, L. *Vteřina a věčnost*, s. 166.

⁷³ např. viz KLÍMA, L. *Sebrané spisy II. Hominibus*, s. 138 a 140 – 141.

⁷⁴ „Přejeme si příjemné; ale co je příjemné?: *jen* dosažení moci; ale jaký je bližší obsah toho, čeho si přejeme?: *jen* dosažení moci.“ KLÍMA, L. *Svět jako vědomí a nic*, s. 36 – 37.

⁷⁵ KLÍMA, L. *Sebrané spisy I. Mea*, s. 28. (Fragment z roku 1912).

⁷⁶ Tamtéž, s. 44 – 45. (Fragment z roku 1914).

přesvědčení, že vše možno a nutno vždy ovládat, se vším činit, co se chce [...] v ustavičném křečovitém pohánění, prohánění, promíchávání [...] myšlenek všemi možnými směry a mlhami – bez ‚reálného‘ cíle...“⁷⁷ Pojem absolutně komandující vůle je základním principem Klímovy filosofie a zřejmě také jeho psychického stavu; zdá se, že se celá jeho filosofie rozvíjela na základech nemoci zvané „*musit s násilným sebezpřemožením křečovitě myslet* [...] *nemožnost se zastavit* – na něco jiného myslet...“.⁷⁸ Ve své korespondenci tyto stavy přibližuje poněkud detailněji.⁷⁹

Český myslitel se snažil o nalezení metody, která by umožňovala kontrolu vlastního myšlení; nehledal pouhé zdůvodnění této činnosti, ale zaměřil se na způsob jejího ovládnutí:⁸⁰ „Nestačí ‚ovládat afekty‘, nutno dříve ovládat to, čím mají být ovládány, tj. myšlení, tj. jeho spodní proudy, zákony a metody. Afekty možno ovládat jen v příznivém intelektuálním stavu [...] S tercetem tím možno všechny možné myšlenky jejich a nuance jejich, [...] city, nálady, lásku, nadšení, závist, etc. za jakýchkoliv okolností [...] vyvolat, ovládat, perpetuovat.“⁸¹

Součástí Klímova bádání jsou otázky, na které se má – podle jeho názoru – ptát filosofie jako taková: „,proč vůbec něco existuje?‘ [...] smysl? Jaký jest její význam, podstata? a dále: jaký je význam pojmu význam? podstata podstaty? A nedocházíme konce...“⁸² Jeho učení vychází z racionálního pojetí myšlenkových stavů v extázi, což je poněkud rozporné tvrzení; spočívá ale v udržení si rozumného myšlení během extáze, tzn. nepropadnutí se do extáze zcela bezmyšlenkově, resp. značí udržování linie racionálního myšlení v extatickém stavu.⁸³ Domnívá se, že „všechny myšlenky mají vždy současně dva zdroje [...] povstanou ‚samy sebou‘ z předchozího agglomeratu mentalních stavů – a jsou vytlačeny na povrch ‚vůlí‘; třetího zdroje není...“.⁸⁴

⁷⁷ KLÍMA, L. *Filosofické listy*, s. 21 – 22.

⁷⁸ Tamtéž, s. 22 – 23.

⁷⁹ „...mé vlastní stanovisko ještě před deseti lety. Tenkrát zdálo se mně, jakobych byl posedlý groteskními čerty [...] Teď proměnili se ‚kuriosní daemóni‘ ve zcela přirozené vývojové fáse abs. kom. vůle, vroubené na kmen jí tak cizorodý, jako je člověk. Jsou to prostě ony ‚nemoci‘ a různé divné nepohodlné výrůstky a. k. vůle.“ Tamtéž, s. 28 – 29.

⁸⁰ KLÍMA, L. *Sebrané spisy I. Mea*, s. 67. (Fragment z roku 1917).

⁸¹ Tercetem myslí Klíma vrtací myšlení, komandující vůli, evokační stratagemata. KLÍMA, L. Dopis Antonínu Pavlovi z 20. 5. 1914. »Cholupický den«. In: KLÍMA, L. »Cholupický den«. In: KLÍMA, L. *Victoria aeterna*, s. 150.

⁸² KLÍMA, L. *Sebrané spisy I. Mea*, s. 37. (Fragment z roku 1914).

⁸³ KLÍMA, L. *Svět jako vědomí a nic*, s. 18 – 19.

⁸⁴ KLÍMA, L. *Filosofické listy*, s. 50.

Klíma uznává, že svoji filosofii nemá natolik ucelenou, aby ji nabídl ostatním; nachází v ní smysl a potřebu pouze svého života.⁸⁵ Východiskem mu je metafyzika, na kterou se chce zaměřit z odlišného hlediska:⁸⁶ „...největší část našich myšlenek je nejasná, – spočívajíc v pouhém *tušení* jasných; na dno jakékoli myšlenky sestoupit nepodařilo se dosud nikomu...“⁸⁷ Chtěl být jedním z průkopníků sestupujících na dno myšlenek, přestože si nebezpečná úskalí tohoto výzkumu dobře uvědomoval: „...jako tóny, přestávají pro nás v jisté hloubce i myšlenky [...] sestoupíme-li přes to hloub, vrhne nás ohromné vzednutí bezejmenných affektů zpět; ještě hloub číhá šílenství a smrt ...“⁸⁸

Český autor připouští, že do 31 let na něho měly vliv různé filosofické systémy a že za svoji originální filosofii považuje teprve tezi zvanou „Deus sum!“⁸⁹ Předcházející filosofii se snažil podle vzoru Schopenhauera osvobodit „od utrpení generální lhostejností a jinými prostředky“,⁹⁰ neboť: „...jediným účelem strachu a utrpení jest strachu a utrpení odnaučit, – a v tu chvíli zabil jste je, zamilovav si je...“⁹¹ Rovněž se zmiňuje, že se filosofií zabývá z důvodu, aby mu nic nemohlo uškodit – žádný cit ani myšlenka; tímto argumentem se dostává až ke konceptu egodeismu:⁹² „V případě, že nic *ve věčnosti* mně nemůže škodit, že ve věčnosti vše mi prospívá – i v případě, že jen v to věřím – podřízl jsem kořen všemu utrpení...“⁹³ O této koncepci píše též v jednom ze svých dopisů: „Idea, která původně měla mně, – jakožto nejvyšší povznesení se, sloužit jen za prostředek k abolici utrpení, stala se teď cílem, vyplnila celou duši; jako něco nejnižšího odhodil jsem dosavadní praxi, jen jeden cíl vida od doby té: stát se Bohem, v nově uzřené jeho podobě, *trvale*, jako jsem jím býval okamžiky a chvíle.“⁹⁴

Základní inspiraci Klímově filosofii dodávaly zásady skepticismu i nihilismu; původní skepsi radikálním způsobem překročil a objevil v ní nové poznatky,

⁸⁵ „Prostě *musím se* tím cítit, jednou to *jest*, ergo je to odůvodněné; ‚jak‘ – otázka pro pouhé theoretiky...“ KLÍMA, L. *Filosofické listy*, s. 34 – 35.

⁸⁶ KLÍMA, L. *Svět jako vědomí a nic*, s. 19.

⁸⁷ Tamtéž, s. 16.

⁸⁸ Tamtéž, s. 18 – 19.

⁸⁹ KLÍMA, L. Z dopisu Miloši Srbovi ze 4. 11. 1917 »Jsem Absolutní vůle«. In: KLÍMA, L. »Cholupický den«. In: KLÍMA, L. *Victoria aeterna* s. 194.

⁹⁰ Tamtéž, s. 194.

⁹¹ KLÍMA, L. *Sebrané spisy II. Hominibus*, s. 160. (Dopis Antonínu Pavlovi, rok 1916).

⁹² „...komu nemůže nic škodit? Tomu jedině, kdo nepodmíněn a nedotýkán stojí nade vším: Bohu: Absolutní Vůli.“ KLÍMA, L. Z dopisu Miloši Srbovi ze 4. 11. 1917 »Jsem Absolutní vůle«. In: KLÍMA, L. »Cholupický den«. In: KLÍMA, L. *Victoria aeterna*, s. 212.

⁹³ KLÍMA, L. *Sebrané spisy I. Mea*, s. 39. (Fragment z roku 1914).

⁹⁴ KLÍMA, L. Z dopisu Miloši Srbovi ze 4. 11. 1917 »Jsem Absolutní vůle«. In: KLÍMA, L. »Cholupický den«. In: KLÍMA, L. *Victoria aeterna*, s. 195.

kteře se týkaly skepse celkové existence světa.⁹⁵ Patočka upozorňuje, že Klíma radikalizaci skepse neovládl a nahradil ji novými tezemi, kterými se přibližuje Nietzschevi, tzn. zaobírá se idejemi o tvůrci, který je nadřazený svým dílům.⁹⁶ Klíma skepsi pojímá jako určitý typ dogmatismu a vidí ji jako slepou cestu, která nevede nikam,⁹⁷ zatímco nihilismus (ale zároveň determinismus) vyjadřuje slovy: „Jest nanejdvůš lhotejno, jak jednáš, nejen pro svět, ale i pro tebe! – : jest předem jisto, jak vše dopadne [...] SVĚT JE VŮBEC BEZ HODNOTY [...] Všeho dosáhneš, a vše dosáhne tebe, dělej, co dělej!“⁹⁸

Klímovy pojmy jsou často specifické a právě slovům tento myslitel přiřazuje hlavní význam:⁹⁹ „V teorii potřebné, v praxi nutné, všude je dobré stlačit myšlenkový celek svůj v jedno nebo několik málo slov. Jen tak jej – zmaterialisovaný – vskutku máme, držíme [...] Slovo jest inkarnací myšlenky, inkarnace aspoň zdáním skutečnosti, a skutečnost teprve posejí, poseje teprve cenou.“¹⁰⁰ Klíma podává k navození duševních stavů pomocí slov dokonce návod: „Komicky primitivně jednoduché budiž užívání uvedené paroly: prostě si ji říkat [...] Povaha slova nese s sebou, že vynoří se při něm jisté idey skoro vždy samy sebou, ať se chce nebo nechce [...] nemohou povstávat dobré idey vždy, už proto, že dobré a špatné se nutně všude střídá...“¹⁰¹ Podle Klímy lze nalézt slova působící na ovládající vůli, která je fundamentem myšlení.¹⁰²

3.1.3 Vytvoření neměnného filosofického základu (21 – 26 let; 1899 – 1904)

Toto období je Klímou nazývané „*Perioda předběžného vyjasnění a interimního ustálení*“.¹⁰³ Zřejmě již nyní dospěl k základnímu vymezení své filosofie: „nutno být *rozeným* immortalistou, skeptikem, berkeleyistou, immoralistou...“¹⁰⁴ Ještě v tyrolských Alpách v roce 1904 procítil fyzickou a metafyzickou zkušenost možnosti pádu do propasti, kterou následně převedl do své filosofie¹⁰⁵ - daný zážitek totiž

⁹⁵ PATOČKA, J. Ladislav Klíma. Pokus o rozbor klíčových tezí. In: PATOČKA, J. *Češi I*, s. 156.

⁹⁶ Tamtéž, s. 159.

⁹⁷ KLÍMA, L. *Svět jako vědomí a nic*, s. 20.

⁹⁸ Tamtéž, s. 39 – 40.

⁹⁹ KLÍMA, L. *Filosofické listy*, s. 89.

¹⁰⁰ KLÍMA, L. Z dopisu Miloši Srbovi ze 4. 11. 1917 »Jsem Absolutní vůle«. In: KLÍMA, L. »Cholupický den«. In: KLÍMA, L. *Victoria aeterna*, s. 185.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 186.

¹⁰² Detailněji o konceptu ovládající vůle viz 3.1.2.1 *Vůle jako prostředek abolicie utrpení*.

¹⁰³ KLÍMA, L. Moje filosofická konfese a dodatky k ní. In: KLÍMA, L. *Vteřina a věčnost*, s. 167.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 163.

¹⁰⁵ KLÍMA, L. Vlastní životopis. In: KLÍMA, L. *Vteřiny věčnosti*, s. 282 – 283.

transformoval do představy božské Propasti,¹⁰⁶ která pro něho představovala křehkou hranici mezi lidským životem a božskou nesmrtností.

Ladislav Klíma se vrací do Prahy a píše první filosofické pojednání *Svět jako vědomí a nic* – to je sice vydáno vlastním nákladem ještě v roce 1904, ale známějším se stává teprve za pomoci přátel.¹⁰⁷ Klíma se tímto dílem přihlásil k radikálnímu a absolutnímu subjektivismu, detailněji vymezil svůj termín egosolismu a koncept nesmrtnosti duše, o čemž bude podrobněji pojednáno dále.

3.1.3.1 Egosolismus

Klíma se domnívá, že „...vše má smysl jen ve vztahu k Ego...“,¹⁰⁸ proto v souladu se svojí filosofií k jejímu pojmenování zvolil novotvar (resp. složeninu několika slov podle německého způsobu) egosolismus. Latinský překlad pojmu egosolismus je odvozený od slova *ego*, tedy *Já* a od *solus* (či *solus ipso*) – „jediný, samojediný, sám, pouhý“.¹⁰⁹ Klíma nezůstal pouze u poznávání existence věci a bytostí, ale zcela se obrátil do vnitřního světa a povýšil sám sebe na jediné vědomí – dospěl až k vyjádření koncepce vlastního božského vědomí, ve kterém vnější události neovlivňují vědomí, ale naopak vědomí dává smysl jim.¹¹⁰

Autor sice vychází ze skepticismu, ale záhy přechází do vyhraněného subjektivismu, kterým povyšuje vnitřní svět (resp. vědomí) na jedinou realnost: „Že se nám zdá, že něco jest, je *důkazem*, že ničeho není; kdyby se nám tak nezdálo, – pak by něco *bylo!*...“¹¹¹ Tuto teorii nazývá absolutním subjektivismem, což plně vyjadřuje její podstatu; absolutní subjektivismus pojmenovává například teoretickým egoismem.¹¹² Vychází ze základní koncepce solipsismu, kterou přetváří na pojem absolutního subjektivismu a tedy egosolismu; drží se teze, že vnitřní svět je pravý. „Vaše vědomí je tím, co jediné je dáno [...] svět nechá se vysvětlit jen na základě Vašeho vědomí, aniž třeba přibírat ku pomoci hypotetická vědomí jiná, neboť všechny námitky proti egosolismu možno odmítnout.“¹¹³ Klíma tvrdí, že svět jako celek je pouze myšlením.¹¹⁴

¹⁰⁶ CHALUPECKÝ, J. *Expresionisté*, s. 142 – 143.

¹⁰⁷ CHALUPNÝ, E. Dvě jubilea české filosofie. In: BODLÁK, K. a VÁPENÍK, R. (eds). *Ladislav Klíma, filosof – básník: 1878 – 1928 – 1948*, s. 86 – 88.

¹⁰⁸ KLÍMA, L. *Filosofické listy*, s. 87.

¹⁰⁹ KÁBRT, J. a spol. *Latinsko/český slovník*, s. 482.

¹¹⁰ CHALUPECKÝ, J. *Expresionisté*, s. 147.

¹¹¹ KLÍMA, L. *Svět jako vědomí a nic*, s. 21.

¹¹² Tamtéž, s. 24.

¹¹³ KLÍMA, L. Z dopisu Miloši Srbovi ze 4. 11. 1917 »Jsem Absolutní vůle«. In: KLÍMA, L. »Cholupický den«. In: KLÍMA, L. *Victoria aeterna*, s. 202.

¹¹⁴ KLÍMA, L. *Sebrané spisy II. Hominibus*, s. 34. (Dopis E. Chalupnému z roku 1912).

Podobná úvaha se objevuje již ve *Svět jako vědomí a nic*: „Fikce tvořit jest jedinou činností vědomí, je podstatou světa, fikce je základní faktum, je to, co existuje, – – tedy je pravdou!...“¹¹⁵ Autor zdůvodňuje reálnost tzv. fikce¹¹⁶ bezsmyslností života – vychází z předpokladu, že jestliže nenašel smysl lidského žití, potom nemůže existovat ani svět; proto se lidé mýlí, když svět i sebe považují za něco skutečného a objektivního. Klíma fikci považuje za pravdu a z tohoto axiomu usuzuje na další: „Mohou-li být podstatou světa intelektuální fikce, – proč by jí nemohla být pouhá *gradace* jejich: duševní stavy subjektu...“¹¹⁷ Sice v některých úvahách nepopírá, že existuje vnitřní a vnější svět,¹¹⁸ ale vždy tvrdí, že realitou je zvláště vědomí: „Ve skutečnosti je *kosmické vědomí* tak jisto, jako každá aposteriorní pravda...“¹¹⁹ Dostává se též k objasnění způsobu egosolistního poznání: „Jak docílíš nejvyšších poznání? Udělej své předspánkové i pospánkové, ba i spánkové polosny bděním! Vše vysoké pochází ze snu; pouhé ‚čiré‘ bdění je pouhá čirá nuda, prosa, šed’, popel; nevydrželo by se ani okamžik v tomto suchopáru, kdyby nepadal do něho ustavičně zářivý, třeba drobný a neviditelný déšť ze Snu.“¹²⁰

Patočka se domnívá, že ačkoliv Klíma povýšil subjekt na svobodný a nekonečný, nezvládl tento nekonečný subjekt vyčlenit ze subjektu konečného, resp. ze zevního světa lidského žití – právě to uvádí jako hlavní příčinu ztroskotání Klímovy praxe.¹²¹ Avšak zaznívají i pozitivnější názory: „...Klíma chce myslet Boha ne zvnějšku jako nějaký ‚objekt‘, ‚danost‘, ‚problém‘, ‚tajemství‘, ale zevnitř, z Něho samotného, a to tak, že se do Něj tak dalece ‚vcítí‘, ba ‚vžije‘, že se s ním beze zbytku ztotožní, takže pak nahlíží na svět z Jeho transcendentní výše...“¹²²

¹¹⁵ KLÍMA, L. *Svět jako vědomí a nic*, s. 24.

¹¹⁶ Fikce jsou v Klímově podání „...idee, které si vědomí libovolně vylhalo, – aneb vylhány má.“ Dělí tyto fikce na primární fikce a na fikce dalších potencií. Tamtéž, s. 23.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 24.

¹¹⁸ „...člověk podléhá stále a nutně zvnějšku a zvnitřku...“ KLÍMA, L. *Filosofické listy*, s. 40.

¹¹⁹ KLÍMA, L. *Svět jako vědomí a nic*, s. 28.

¹²⁰ KLÍMA, L. *Cogitata*. In: KLÍMA, L. *Victoria aeterna*, s. 69.

¹²¹ „Znamená-li absurdita logiky konec primátu objektu, pak zároveň s tím musí být podle Klímy objeven primátu subjektu. Co zbývá, je subjekt logikou nevázaný, od ní volný. Tento volný subjekt však dosud neexistuje, právě proto, že dosavadní subjekt vždy přejímá primát zvnějšku [...] Chybí dosud pochopení, že základem pravdy není objektivita, nýbrž svoboda, a že ‚subjekt‘, který realizuje tento nový poznatek, bude něčím zcela jiným a novým proti všemu, co se tradičně nazývalo subjektem. Jedině tato nadřazenost subjektu je s to vyřešit aporii logiky a pravdy [...] důsledek radikalizované skepse.“ PATOČKA, J. Ladislav Klíma. Pokus o rozbor klíčových tezí. In: PATOČKA, J. *Češi I*, s. 158.

¹²² SKALICKÝ K. Ladislav Klíma: filozofie jako domýšlení nedomyslitelného. In: KOLEKTIV AUTORŮ. *Máš před sebou všechny mé cesty*, s. 322.

Podle Patočkova mínění Klíma filosofii jako takovou nezvládl, protože měl problém explicitně definovat subjekt a spatřoval ho jedině v metafyzické rovině¹²³ – tzn. jeho absolutní subjekt sloužil pouze k psychologické potřebě jeho osobnosti.¹²⁴ Klíma však argumentuje, že: „...vědomí není vyvozováno subjektem, ale fikce subjekt je druhořadě vyvozena vědomím; svět jest jen v sebe splývajícím [...] vlněním myšlení, základem všeho je ‚myslící substance‘ ...“¹²⁵ Tato věta je jedním ze zdůvodnění jeho egosolismu.

3.1.3.2 Imortalismus

Ladislav Klíma nepochybuje, že je duše nesmrtelná a že existuje věčný cyklus života a smrti; naznačuje, že se duše postupně rozptyluje a že je dokonce lhostejné, jestli je to pravda, či ne; hlavní je to, že se vědomí nikdy nemůže ztratit: „Vlastně však jest otázka, vezme-li smrti určité seskupení duševních stavů, – náš duch, – nebo dokonce naše ‚já‘ za své, – velice vedlejší: Jest jen otázkou času, kdy se naše psyche ve věčném koloběhu všeho roztrhne v atomy...“¹²⁶ K problematice nesmrtelnosti argumentuje: „Z věty: ‚žádný následek bez příčiny‘, – vyplývá věčnost tohoto zdánlivého světa. – Z nekonečnosti času a konečnosti quanta kosmického vědomí následuje nutně Nietzscheův ‚věčný návrat téhož‘. [...] NESMRTELNOST DUCHA NÁSLEDUJE Z PŘEDCHOZÍHO SAMA SEBOU. Svět jest nesmrtelný: tedy je nesmrtelný i duch: neboť svět je duch a duch je svět. [...] jediná jsoucí, jediná možná síla je duch: tedy zůstane si duch vždy stejný. – Jest zcela možno, že jednou zvíme něco bližšího o tom, jaký bude náš život ‚po smrti‘.“¹²⁷

Patočka poukazuje na nelogičnost v argumentech o nesmrtelnosti, dokonce je považuje za jakási sofismata;¹²⁸ Klíma však pokládá nesmrtelnost za samozřejmost, která se nemusí ničím dokazovat – představuje si smrt jako krásný sen (obdobu ráje),¹²⁹ ovšem nezamýšlí se nad dalšími filosofickými úvahami, např. že v tom případě je jeho nynější život prvním životem. Popisuje různé varianty věčného života v podobě stálého

¹²³ „...co Klíma-metafyzik potřebuje, je prožitek absolutnosti, nadřazenosti, egosolismu, egodeismu. Potřebuje jej, aby překonal a navždy odmítl hnus a podrážení vnějšku, hnus z konečnosti. To se mu daří – za hroznou cenu nivelizace všeho...“ PATOČKA, J. Ladislav Klíma. Pokus o rozbor klíčových tezí. In: PATOČKA, J. *Češi I*, s. 163.

¹²⁴ Tamtéž, s. 163.

¹²⁵ KLÍMA, L. *Sebrané spisy II. Hominibus*, s. 34. (Dopis E. Chalupnému z roku 1912).

¹²⁶ KLÍMA, L. *Svět jako vědomí a nic*, s. 33.

¹²⁷ Tamtéž, s. 32.

¹²⁸ „Klíma zde upadá někde i do průhledných sofismat [...] Rovněž ‚důkaz‘ nesmrtelnosti ducha z nezaniknutelnosti světa (který přece sám neexistuje, nemá svébytnost), je nemožný.“ PATOČKA, J. Ladislav Klíma. Pokus o rozbor klíčových tezí. In: PATOČKA, J. *Češi I*, s. 160.

¹²⁹ KLÍMA, L. Thanata. In: KLÍMA, L. *Vteřiny věčnosti*, s. 152 – 156.

snu a domnívá se, že každý bude po zásluze odměněn či potrestán.¹³⁰ Veškeré úvahy o nesmrtnosti duše se však sbíhají do jednoho bodu – Deoessence.

Zde se problematika nesmrtnosti nutně stáčí k otázce sebevraždy. Důležitým rozporem je Klímova touha po sebevraždě; je-li někdo přesvědčený o své nesmrtnosti, jaký smysl má sebevražda? Skalický se sice domnívá, že takto míněná sebevražda svědčí o vznešenosti, kterou Klíma popisuje ve své filosofické koncepci,¹³¹ ale logickým argumentem se zdá být odpověď, že sebevraždou by byl dosažen únik z lidského světa přímo směrem k božské existenci.

3.1.4 Filosofický vrchol (26 – 31 let; 1904 – 1909)

„*Fase stoupání a šíření až k božsky šílenému vrcholu*“¹³² by mohla být nazvána érou hledání a srovnávání si filosofických a osobních myšlenek, obdobím metafyzické reflexe. V tomto čase je poukazováno na zlepšení vztahů se společností a na začátek konzumace většího množství alkoholu z důvodu trvalejšího extatického stavu.¹³³

Nynější fáze Klímova života zahrnovala plodné beletristické období, které trvalo v rozmezí let 1906 – 1908; později se k beletrii sice vracel, ale již nikdy ne v takové tvůrčí intenzitě. Klíma vysvětluje náhle vypuklé beletristické období jako potřebu zotavení a urovnání si myšlenek; zajímavé je, že svoji beletrii považuje za určitou předchůdkyni své filosofie.¹³⁴ Další údobí, které se však prolínalo s předchozím, je dobou Boží praxe, ve které se Klíma po vzoru antických filosofů pokoušel převést filosofii egodeismu do praktické stránky života.

Zároveň rozvíjí myšlenku jednotu protikladů, ve které do jednoho celku splývá dobro a zlo či sny a realita – stejně jako Hérakleitos tvrdí i Klíma, že žádné protiklady nejsou, neboť je vše jednotné, tzn. existuje absolutní identismus.¹³⁵ Nicméně Klíma zdůrazňuje negativní stránku věcí a myšlení a vystihuje tak jednání proti dosavadní morálce typicky egoistickým a bezohledným způsobem, kterým se projevovala zejména v jeho beletrii: „Z pozitivní a negativní půle sestává svět; ke druhé nebylo lidstvo ni v nejmenším spravedlivo; – vyškrtnout ji beze všeho ze světa byla jeho snaha; neřeklo ano k ne. Škodné, špatné musí býti snášeno, musí býti i konáno.

¹³⁰ KLÍMA, L. Thanata. In: KLÍMA, L. *Vteřiny věčnosti*, s. 155.

¹³¹ SKALICKÝ K. Ladislav Klíma: filozofie jako domýšlení nedomyšlitelného. In: KOLEKTIV AUTORŮ. *Máš před sebou všechny mé cesty*, s. 325 – 326.

¹³² KLÍMA, L. Moje filosofická konfese a dodatky k ní. In: KLÍMA, L. *Vteřina a věčnost*, s. 167.

¹³³ Tamtéž, s. 167.

¹³⁴ Tamtéž, s. 167.

¹³⁵ KLÍMA, L. *Filosofické listy*, s. 52 – 53.

otužování se – toť konání špatného; a všechno konání a snášení špatného jest otužování se zároveň. Špatné je dobré, otužujíc, dobré špatné, zchoulostivujíc. [...] Uměj se koupat ve světle a chodit v temnotách: v tomto pravidle celá životní moudrost. [...] Nezná světlo, kdo nepoznal tmou; neví, co je čistota, kdo nesestoupil na nejbahnitější dno špíny...¹³⁶

V dané tvůrčí etapě se Boží praxe měla rozvíjet do cíle abolice utrpení – přesto je na konci tohoto období (31. rok života) patrný zlom, který od dřívějšího cíle vede přímo k nové koncepci Deoessence.¹³⁷

3.1.4.1 Egodeismus a Deoessence

Charakteristickou součástí Klímovy filosofie je koncept egodeismu. Jak je známo, slovo *ego* v latině znamená *Já* a *deus* se překládá jako „bůh, božstvo“¹³⁸ – z tohoto základního latinského výkladu vyplývá spojitost s jedincem, který svoje vlastní *Já* ztotožňuje s Bohem. Tato skutečnost je vnímána v souvislosti s nihilismem a egodeismem – neboť je zdůrazněno, že jestliže neexistuje Bůh, smí člověk na jeho místo povýšit sebe sama: „Je úplně ve tvé moci považovat se za příšlapka bláta na podpatku stejně jako za Boha.“¹³⁹ Takovému lidskému-božskému vědomí náleží veškeré vlastnosti, které někteří lidé přiznávají křesťanskému Bohu; z toho vychází logická Klímova úvaha – jestliže Bůh jsem Já, tak mám i jeho vlastnosti.¹⁴⁰ Klímova koncepce egodeismu je zatím sice teoretická, ale postupně směřuje k praktické zkušenosti Deoessence.

Termín Deoessence se skládá z latinských slov *deus*, tedy „bůh, božstvo“¹⁴¹ a *essentia*, „jsoucno, jsoucnost; podstata“¹⁴² čili je případné použít české slovo bohobytnost.¹⁴³ Klíma pojem vykládá podobně – Deoessence je smyslem a cílem jeho filosofie, je dosažením bytí Bohem již v lidském životě, doslovné stání se Bohem „plně bdícím, Jím se všemi jeho atributy a tituly, insigniemi Jeho Moci a Jí samou, jejími prostředky a projevy, funkcemi, povinnostmi, právy, zodpovědnostmi [...] jest jeho

¹³⁶ KLÍMA, L. *Traktáty a diktáty: filosofické úvahy*, s. 18 – 19.

¹³⁷ KLÍMA, L. Moje filosofická konfese a dodatky k ní. In: KLÍMA, L. *Vteřina a věčnost*, s. 167 – 168.

¹³⁸ KÁBRT, J. a spol. *Latinsko/český slovník*, s. 165.

¹³⁹ KLÍMA, L. Aforismy a sentence. In: KLÍMA, L. *Vteřiny věčnosti*, s. 261.

¹⁴⁰ KLÍMA, L. *Traktáty a diktáty: filosofické úvahy*, s. 194.

¹⁴¹ KÁBRT, J. a spol. *Latinsko/český slovník*, s. 165.

¹⁴² Tamtéž, s. 196.

¹⁴³ Tento termín viz SKALICKÝ K. Ladislav Klíma: filozofie jako domýšlení nedomyslitelného. In: KOLEKTIV AUTORŮ. *Máš před sebou všechny mé cesty*, s. 323.

čirým stavem, jak si jej katolík představuje...“.¹⁴⁴ Deoessence je praktická filozofie bytí, tzv. Boží praxe. Zásadním vyjádřením myšlenky Deoessence je vzpomínka na pátek 13. srpna roku 1909, o kterém Klíma píše: „...vzárila ze mne, po 2letých náběžích, nejmělejší, nejstrašnější, nejvyšší z myšlenek, jež člověk kdy měl: *být již v tomto životě v podstatě vskutku a cele a plně, Deus, creator omnium!*“¹⁴⁵ Klíma tvrdí, že do srpna 1909 o koncepci Deoessence tušil jen cosi nejasného a považoval ji za teoretickou.¹⁴⁶

Klíma později pracuje s termínem *Victoria aeterna*, který představuje též Boha¹⁴⁷ - lze tedy usuzovat, že *Victoria aeterna* je synonymem Deoessence: „...zvírecí já je zde transcendentálně přeměněno v Boží Já – a *absolutně jiné*, transcendentální nazírání a hodnocení zavládne všude! [...] vše změnilo se v uniformní Záři .. Tento stav je stav extase v dozvucích, účincích jejích...“¹⁴⁸ Zde se výrazně projevuje Klímovo úmyslné setrvávání v extatické zkušenosti.

3.1.5 Návrat k lidskému (31 – 36 let; 1909 – 1914)

„*Éra umouřování se, uskromnění.*“¹⁴⁹ Jak již bylo uvedeno, významným datem pro Klímu byl 13. srpen roku 1909, který měl důležitost pro jeho další životní filosofii vyjádřenou slovy *Deus sum* – byl začátkem několikaleté snahy o praxi trvalé Deoessence, tedy stání se Bohem již v lidském životě, nikoli až po smrti. Druhým podstatným datem byl 1. říjen roku 1910, který Klíma označuje jako Cholupický den¹⁵⁰ a jenž je pokračováním předchozího. Pomyslným filosofickým vrcholem, který se však bohužel zase rychle snižoval, byl rok 1911 a 1912, tzn. období Klímových extatických stavů za přispění vydatné konzumace alkoholu.¹⁵¹

Po zhruba třech letech od vyjádření koncepce *Deus sum* Klíma dochází ke zjištění, že trvalého stavu Deoessence není schopný dosáhnout – obrací se proto

¹⁴⁴ KLÍMA, L. *Traktáty a diktáty: filosofické úvahy*, s. 194.

¹⁴⁵ KLÍMA, L. Dopis Antonínu Pavlovi z 13. – 15. 4. 1914. In: KLÍMA, L. »Cholupický den«. In: KLÍMA, L. *Victoria aeterna*, s. 119.

¹⁴⁶ „Byl jsem si sice dávno předtím plně vědom samozřejmě jinak pravdy, že egosolismus činí mne Bohem, – uvedl jsem to též už ve svém spise; ale považoval jsem ji v hloubi za pouhé teoréma, z něhož nemožno prakticky těžit...“¹⁴⁶ KLÍMA, L. Z dopisu Miloši Srbovi ze 4. 11. 1917 »Jsem Absolutní vůle«. In: KLÍMA, L. »Cholupický den«. In: KLÍMA, L. *Victoria aeterna*, s. 194.

¹⁴⁷ KLÍMA, L. *Filosofické listy*, s. 32.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 36 – 37.

¹⁴⁹ KLÍMA, L. Moje filosofická konfese a dodatky k ní. In: KLÍMA, L. *Vtěrina a věčnost*, s. 168.

¹⁵⁰ KLÍMA, L. Dopis Antonínu Pavlovi 13. – 15. 4. 1914. In: KLÍMA, L. »Cholupický den«. In: KLÍMA, L. *Victoria aeterna*, s. 132 – 134.

¹⁵¹ Pozdější boj proti nadměrné konzumaci alkoholu dokládají Klímovy deníkové záznamy z let 1925 a 1926, viz KLÍMA, L. *Záznamy extatikovy*.

k náhražce, kterou nazývá „absolutnost okamžiku“.¹⁵² Absolutnost okamžiku předpokládá tezi, že pro Boha je čas relativním pojmem, a proto věčnost trvá stejný časový úsek jako okamžik: „Docíliv něčeho jen na moment, docílil jsem toho vůbec – definitivně – trvale – věčně. Docílil-li jsem Deoessence v některých chvílích, tím vyvrácena úplně námitka malodušných, že člověk nemůže ideálu Bytí Bohem dosáhnout...“¹⁵³ Tím, že se po zvážení svých možností vrací k lidskému pojetí života, svoji (alespoň dočasnou) porážku v Boží praxi přiznává; nahrazuje ji však kompromisem mezi lidským a Božím světem: „Parolí ‚S.!' vzal jsem si z Boží Praxe schéma, stín její [...] Nemaje ohromných ambicí dřívějška přece jen parolí tou do jisté míry žiju v Božím a mám v ní zároveň pomůcku pro žití v lidském... Mohu takto být dál živ jako člověk, – nezpronevěřiv se svému nejvyššímu.“¹⁵⁴

Klíma v této době vytváří definitivní verzi absolutního subjektivismu a také přichází s myšlenkou ludibrionismu.

3.1.5.1 Ludibrionismus

V jazykovém překladu latinský pojem *ludibrium* znamená „hračka, hříčka, zábava, žert...“¹⁵⁵ a z Klímova hlediska představuje tezi: „Svět je absolutní hříčka *Mé* Absolutní vůle...“¹⁵⁶ O něco později tento pojem značí jeden ze základních předpokladů egosolismu: „Egosolismus je podmínkou ludibrionismu, – ale zároveň je ludibrionismus jedním z důkazů egosolismu...“¹⁵⁷ Ludibrionismus – hraní si – je pro autora smyslem celého světa.¹⁵⁸ Na otázku, co je svět, Klíma definuje: „Svět přestal být [...] ‚pravdivým‘, [...] stal se něčím, co od *základu* stále se mění. [...] Svět je absolutní hříčkou své (rovná se *Mé*) absolutní Vůle [...] Svět je to, co v každý okamžik já z něho míti chci.“¹⁵⁹ S ludibrionismem souvisí část teorie egosolismu, tzv. koncept Lhostejnosti, neboť: „...teprve lhostejnost ke *všemu* činí božským.“¹⁶⁰ Klíma generální lhostejnost pojímá stoicky, avšak má ji za nezbytnou podmínku stání se Bohem.¹⁶¹

¹⁵² KLÍMA, L. Z dopisu Miloši Srbovi ze 4. 11. 1917 »Jsem Absolutní vůle«. In: KLÍMA, L. »Cholupický den«. In: KLÍMA, L. *Victoria aeterna*, s. 198.

¹⁵³ Tamtéž, s. 198.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 197.

¹⁵⁵ KÁBRT, J. a spol. *Latinsko/český slovník*, s. 321.

¹⁵⁶ KLÍMA, L. *Filosofické listy*, s. 57.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 57.

¹⁵⁸ „Hra není smyslem světa, ale smysl světa je Hrou. Hra není myšlením, vědomím, jsoucností; hrou je myšlení, vědomí, jsoucnost.“ KLÍMA, L. Aforismy a sentence. In: KLÍMA, L. *Vteřiny věčnosti*, s. 260.

¹⁵⁹ KLÍMA, L. List o iluzionismu a Ivanu Karamazovu. In: KLÍMA, L. *Vteřiny věčnosti*, s. 224 – 225.

¹⁶⁰ KLÍMA, L. *Filosofické listy*, s. 12.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 39.

3.1.6 Rozvoj lidského i božského (36 – 41 let; 1914 – 1919)

„Doba rozvíjení všech částí mé bytosti na základě rozumnosti.“¹⁶² Touto fází Klímovy filosofie je hledání kompromisu mezi lidským a božským žitím; krizi způsobilo již uvedené Klímovo zjištění, že prozatím není schopný dosáhnout trvalého stavu Deoessence a že se proto musí přizpůsobit současnému stavu věcí: „Tři cesty byly teď přede mnou: pokračovat v dosavadním: na konci jejím seděla pitvorně se šklebící Blbost; absolutní heroismus a Lhostejnost *činu*: na konci černě strměla Smrt; a provisorní návrat k lidskému. [...] Byl nutný kompromis.“¹⁶³

Klíma se stěhuje do Vysočan, kde se dvěma přestávkami setrvává až do své smrti v roce 1928. Pro doplnění uceleného obrazu českého myslitele je nutné dodat, že se Klíma držel Diogenova vzoru a jako zaměstnanec pracoval dvakrát ve svém životě, a to velmi krátce v roce 1915 a 1917. Z jeho korespondence se lze dozvědět, že kromě dědictví po rodičích získával finance od přátel.¹⁶⁴ Co se týká dalšího rozvíjení filosofie, Klíma sice popisuje extatický zážitek podobný Cholupickému dni, ale pravděpodobně mnohem mírnější. Také definoval nové filosofické pojmy: imperatismus, féérismus, částečně umbrismus; rovněž podotýká, že dosáhl spojení své filosofické teorie a praxe tak, že jako Bůh dokázal žít v lidské společnosti.¹⁶⁵

3.1.7 Smíření se s dosaženým (41 – 46 let; 1919 – 1924)

Klíma nazývá své téměř poslední období života „*Období zimního spánku a spolu pomalého utvrzování se*“,¹⁶⁶ což si je možné vyložit tak, že jeho filosofie prožívala určitou stagnaci a nic nového nepřinášela; Klíma také v tomto období konzumoval hodně alkoholu, přestože již proti němu začal bojovat. V roce 1922 vydává souhrn úvah a novinových článků, nazvaný *Traktáty a diktáty: filosofické úvahy*.

V době kolem roku 1923 si Klíma zapisuje: „Nejdůležitější a stále nejnutnější vítězství jsou: přemožení ‚špatné nálady‘.“¹⁶⁷ Na jednu stranu dochází k celkovému závěru filosofie lidského žití: „Být chaos a být si vědom že jím jsme – to nejvyšší, čeho

¹⁶² KLÍMA, L. Moje filosofická konfese a dodatky k ní. In: KLÍMA, L. *Vteřina a věčnost*, s. 169.

¹⁶³ KLÍMA, L. Z dopisu Miloši Srbovi ze 4. 11. 1917 »Jsem Absolutní vůle«. In: KLÍMA, L. »Cholupický den«. In: KLÍMA, L. *Victoria aeterna*, s. 197.

¹⁶⁴ O osobních a finančních vztazích svědčí mimo jiné také to, že se mu jeho dvanáct přátel rozhodlo přispívat měsíčně 600 Korun. CHALUPNÝ, E. Dvě jubilea české filosofie. In: BODLÁK, K. a VÁPENÍK, R. (eds). *Ladislav Klíma, filosof-básník: 1878–1928–1948*, s. 90.

¹⁶⁵ KLÍMA, L. Moje filosofická konfese a dodatky k ní. In: KLÍMA, L. *Vteřina a věčnost*, s. 169.

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 169.

¹⁶⁷ KLÍMA, L. *Sebrané spisy I. Mea*, s. 612.

prozatím člověk dosáhne,¹⁶⁸ avšak na druhou stranu rozvíjí také myšlenku božského: „Kdo k slunci letí, kam doletí? Ale neletí k němu, bez vyjímky, vše vysoké, co v lidstvu je? Jen ti velcí lidé ‚se uplatnili‘, kteří své vznešené do značné míry znečistili zemským blátem.“¹⁶⁹ Kolem roku 1919 píše o své filosofické stagnaci, přesto konstatuje, že vymyslel slovo, které ideálním způsobem spojilo filosofickou teorii a Boží praxi – avšak zmiňované slovo, kterým dosáhl vyrovnanosti v lidském životě i po smrti, zatajil.¹⁷⁰

3.1.8 Závěr Klímova života (46 – 49 let; 1924 – 1928)

Závěrečná léta Klímova života byla poznamenána pobytem v nemocnici kvůli diagnostikované plicní tuberkulóze; přesto nepřestal pracovat na svých filosofických dílech. V poznámkách z roku 1927 je možné se dočíst: „Nejhlavnější otázkou je, při všem: Jak vyvolávat vždy *intensivní* myšlenky, – *aggressivní*, *aktivní*, *světelné*?...“¹⁷¹ nebo: „Kdo podléhá affektům, zasvěcen je smrti. Kdo je vůlí, žít bude, pokud Jemu se zlíbí...“¹⁷² Dokonce, jak nasvědčuje korespondence, zřejmě přímo v době svého umírání nezapomněl na praxi své filosofie.

3.2 Spor o autentičnost, problematika Klímova filosofického začlenění

Ladislav Klíma byl prvním zástupcem radikálního subjektivního idealismu v Čechách a jistě také proto byl uvítán rozpornou reakcí tehdejšího kulturního prostředí. „Podobný člověk může dojít sluchu jen ve společnosti, jež vědoma si své síly, může si s moudrou rozvahou dovolit ‚přepych‘ vyslechnout o sobě soudy, které i ve svém extrémním výrazu a často pamfletické formě skrývají hluboké pravdy; funkce bláznů na dvorech moudrých vladařů byla objektivní potřebou.“¹⁷³ Brzy po vydání Klímova díla se jeho kritici rozdělili na několik názorových skupin – jedna z nich považovala Klímovu filosofii za originální a přelomovou pro české kulturní prostředí; druhá zvolila kompromis, neboť v díle spatřovala určitý vliv cizích myslitelů, ale zároveň uznávala, že část jeho myšlenek je autentická;¹⁷⁴ třetí byla výrazně proti jakékoliv autenticitě.¹⁷⁵

¹⁶⁸ KLÍMA, L. *Sebrané spisy I. Mea*, s. 611.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 605.

¹⁷⁰ KLÍMA, L. *Filosofické listy*, s. 67 – 68.

¹⁷¹ KLÍMA, L. *Sebrané spisy I. Mea*, s. 542.

¹⁷² Tamtéž, s. 547.

¹⁷³ ZUMR, J. *Filosof hrdé lidskosti*. In: KLÍMA, L. *Vteřiny věčnosti*, s. 8.

¹⁷⁴ Do těchto dvou prvních skupin patřil například Otokar Březina, Emanuel Chalupný, Karel Bodlák, Jaroslav Kabeš, Josef Kodíček – pozdější Klímovi přátelé a podporovatelé. HEFTRICH, U. *Nietzsche v Čechách*, s. 52–54. Později o něm kladně psali také Josef Zumr, Jindřich Chaloupecký, Ivan Dubský a Pavel Kosatík.

¹⁷⁵ Zvláště František Krejčí. Tamtéž, s. 52–54.

Klíma našel pochopení pouze u několika svých přátel, i když žádný z nich jeho filosofii doslovně nepřejal.¹⁷⁶ Je jisté, že Klíma ve svých dílech často polemizoval s jinými autory a používal jejich citací. Obecně je známo (a Klíma to přiznává), že vychází z více pramenů, zvláště ze Schopenhauerovy a Nietzscheovy filosofie, z Berkeleyova pojetí solipsismu a také ze starodávných východních učeních Indů či z filosofie antického stoicismu.¹⁷⁷

Podle Patočky je rezultat Klímovy filosofie originální nejenom ve srovnání s Nietzsche, ale také se Schopenhauerem: „...důraz na absurdnost logiky nenajdeme v této podobě ani u Schopenhauera, ani u Nietzscheho. Klíma nehledá se Schopenhauerem žádný onen svět, žádné noumenon *za jevy*, ani s Nietzsche v *jevech* novou logiku moci. V tom, co je u něho vsutku filosofické, nedělá nic jiného, než že *sleduje vnitřní linii seberozkladu* logického smyslu.“¹⁷⁸ Chalupický se spíše domnívá, že Klíma měl s Nietzsche, Schopenhauerem a Berkeleyem společné „intuitivní vize“,¹⁷⁹ protože nebyli vědci, ale „filosofové-umělci“.¹⁸⁰ Zvláště v raném období byl silně ovlivněný Schopenhauerovým pesimistickým přístupem k životu, zatímco Nietzsche ho inspiroval spíše básnický.¹⁸¹

Otázka, která se týká pokusů začlenit Klímu do některého z proudů dosavadní filosofie, je rovněž problematická – může být zapříčiněna také tím, že jeho filosofie je určena pouze pro jednotlivce a „je především určitou tóninou ducha a trvale si podržuje funkci myšlenkového katalyzátoru“.¹⁸² Klíma oblast filosofie rozděluje na tři typy: „1. počítá jen s lidmi. 2. Počítá s bohy. 3. Počítá jen s Bohem. – 1. je pozitivismus a všechny podobné blbštiny. 2. Téměř vše, co je vyšší filosofií (Upaniš. Spin. atd. např. příroda jest jen bůžkem). 3. Ego!“¹⁸³ Klíma sám se nazývá metafyzikem

¹⁷⁶ ZUMR, J. *Filosof hrdé lidskosti*. In: KLÍMA, L. *Vteřiny věčnosti*, s. 8.

¹⁷⁷ KLÍMA, L. Z dopisu Miloši Srbovi ze 4. 11. 1917 »Jsem Absolutní vůle«. In: KLÍMA, L. »Cholupický den«. In: KLÍMA, L. *Victoria aeterna*, s. 194.

¹⁷⁸ „...Klíma z neodůvodnitelnosti logiky vyvozuje fenomenálnost všeho, v čem je logika nějak obsažena jako moment a premisa; a to je všechno: každá teze, která vždy říká, že něco *jest* a je *takové a takové, to a to*. Neboť ‚jest‘ kvalifikuje tezi jako soud a zařazuje ji tak do řetězu zdůvodnitelnosti. [...] zdůvodňování vede *nezbytně* do nekonečna [...] Odkazování in infinitum znamená, že *není* poslední důvod, nebo má aspoň prakticky, pro nás, tento význam neodůvodnitelnosti. Jsme tak vystaveni požadavku, který má absolutní, příkazný charakter a přitom je nesplnitelný. Logika požaduje neproveditelné, je tedy sama rozporná; udávajíc pravidla, jimiž se řídí všechno, co má smysl, je sama neodůvodnitelná, nevyhovující tedy svému základnímu pravidlu, tedy nesmyslná, absurdní.“ PATOČKA, J. Ladislav Klíma. Pokus o rozbor klíčových tezí. In: PATOČKA, J. *Češi I*, s. 157.

¹⁷⁹ CHALUPECKÝ, J. *Expresionisté*, s. 141.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 141.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 141.

¹⁸² ZUMR, J. *Filosof hrdé lidskosti*. In: KLÍMA, L. *Vteřiny věčnosti*, s. 8.

¹⁸³ KLÍMA, L. *Cogitata*. In: KLÍMA, L. *Victoria aeterna*, s. 73.

ve vlastním smyslu¹⁸⁴ a také „*vlastníkem existence*“,¹⁸⁵ což samozřejmě vyvolalo různé polemiky.

Kritické názory na Klímovu autentičnost je možné rozdělit například na hledisko systematických pozitivistů s materialistickým zaměřením (František Krejčí, který Klímovu filosofii odmítl uznat za originální, protože ji považoval pouze za směs filosofických myšlenek Berkeleye, Nietzscheho a Schopenhauera), na stanovisko pozitivistů s idealistickým zaměřením (Emanuel Chalupný, Miloš Srb, Karel Vorovka – ti ho považovali za originálního), dále na mínění básníků Březiny či kritika Šaldy a poté i Jaroslava Kabeše (ti Klímu oslavovali jako výjimečného).¹⁸⁶

Josef Zumr tvrdí, že Klímova filosofie byla originální již v roce vydání prvního filosofického spisu *Svět jako vědomí a nic* a Klímu určitým způsobem zařazuje mezi existencialisty: „Od této chvíle začíná také u něho výrazně převažovat myšlení existenciální nad esenciálním, i když mezi nimi i nadále probíhá vnitřní, neobyčejně dramatický zápas.“¹⁸⁷ Také připouští, že Klímův přístup k existencialismu je jiný nežli Sartrův, zvláště proto, že „...Klímův člověk ještě může volit svobodu, nikoli být k ní jen odsouzen.“¹⁸⁸ Avšak například Patočka se domnívá, že se Klíma drží nekonečného subjektu (nikoli konečného jako existencialisté), a proto je předchůdcem myšlení absurdity.¹⁸⁹

Jindřich Chalupecký zařazuje Klímu v české literatuře mezi expresionisty, za které považuje například také Richarda Weinera, Jakuba Demla či Jaroslava Haška.¹⁹⁰ Z novějších autorů lze zmínit názor Jiřího Pechara, který se domnívá, že Klíma přeměnil Nietzscheovu filosofii na „Groteskně paradoxní podobu“.¹⁹¹

¹⁸⁴ KLÍMA, L. Vlastní životopis. In: KLÍMA, L. *Vteřiny věčnosti*, s. 279.

¹⁸⁵ KLÍMA, L. Z dopisu Miloši Srbovi ze 4. 11. 1917 »Jsem Absolutní vůle«. In: KLÍMA, L. »Cholupický den«. In: KLÍMA, L. *Victoria aeterna*, s. 197.

¹⁸⁶ PATOČKA, J. Ladislav Klíma. Pokus o rozbor klíčových tezí. In: PATOČKA, J. *Češi I*, s. 154 – 155.

¹⁸⁷ ZUMR, J. Filosof hrdé lidskosti, In: *Vteřiny věčnosti*, s. 18.

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 27.

¹⁸⁹ Patočka vidí v Klímovi předchůdce myšlení absurdity již od roku 1922, jelikož předtím se nikde v Evropě podobná filosofická koncepce nevyskytovala. PATOČKA, J. Ladislav Klíma. Pokus o rozbor klíčových tezí. In: PATOČKA, J. *Češi I*, s. 161 – 162.

¹⁹⁰ Expresionisté vyjadřují vlastní prožitky bez ohledu na společenské konvence a objektivní realitu, chtějí být emocionální a uměleckou obnovou kultury – reagují na přílišnou důležitost exaktních věd. Hledají univerzalitu, absolutno a věčné hodnoty života. V českém literárním prostředí byli expresionisté shromážděni kolem literárního kritika F. Götze v tzv. Literární skupině (vznik únor 1921); nejvýznamnějším časopisem, který se expresionismem zabýval, byl Host (vznik říjen 1921). Mezi členy patřili např. Lev Blatný či básník Jiří Wolker. KUČEROVÁ, H. *Základní problémy vývoje českého expresionismu*, s. 12 – 14.

¹⁹¹ PECHAR, J. *Otázky Nietzscheova myšlení*, s. 12.

Spor o Klímovu originalitu se nenese pouze v českém kulturním prostředí, nýbrž také v zahraničí a to zvláště v souvislosti s inspirací Friedrichem Nietzsche. Německý profesor Urs Heftrich je v dnešní době pravděpodobně nejznámějším zahraničním bohemistou, zabývajícím se inspirací Ladislava Klímy Nietzsche. Heftrich se domnívá, že ačkoliv byl Klíma nihilistickou filosofií silně inspirovaný, jeho výsledné koncepty byly originální.¹⁹² Druhou zahraniční badatelkou je americká překladatelka Erika Abrams, která žije ve Francii – pro české prostředí je zásadní tím, že přeložila a vydala sebrané Klímovo dílo; je však ke Klímovi velice nekritická. Dalším zahraničním bohemistou je nekomfortní Robert Pynsent, který si všímá Klímovy radikálnosti, namířené proti konvenční společnosti.¹⁹³ Tuto radikálnost Heftrich sice považuje za nejvýraznější odlišení Klímy od Nietzscheho, ale zároveň ji dává do souvislosti s principem „imitujícího přehánění“.¹⁹⁴

Ladislav Klíma tvrdí, že se jeho myšlenky staly originálními teprve egosolistickým pojetím, které nadále rozvíjel,¹⁹⁵ avšak na jiném místě se zmiňuje, že začal se svojí pravou filosofií – konceptem Deoessence – teprve od srpna roku 1909.¹⁹⁶ Uvádí cizí filosofické koncepty, ze kterých podle vlastních slov v předchozích letech čerpal: „plul jsem tu dlouho zbaběle ve vodách stoicismu, spinozismu, nietzscheovského dionysismu, upanišadismu; – ale to vše jsem nebyl já...“¹⁹⁷

Zbývá otázka, zda lze vůbec Ladislava Klímu považovat za filosofa. Na tomto místě je podstatné zmínit dopis, ve kterém píše v roce 1905 Chalupnému: „K Vaší výtce, že ‚nečtu systematicky české litteratury‘, podotýkám, že neděje se tak z opovrzení speciellně k české litteratuře, nýbrž proto, že 1.) nečtu skoro nic moderního, – mám dost a dost na velkých mužích minulosti., a že 2.) čtu vůbec málo: nejsem učenec, jsem člověk, který dosud výhradně se zabýval poznáváním, formováním a zlepšováním sebe a četl jen, co tomuto napomáhalo, – při čemž o systematické lectuře nemohlo ovšem být řeči...“¹⁹⁸ Jedna z odpovědí na předchozí otázku je proto nutně negativní – Klíma nevystudoval filosofii a neměl všeobecné filosofické znalosti - přesto je možné uznat, že ji svým způsobem vyčetl a interpretoval. Sám přiznává, že byl

¹⁹² HEFTRICH, U. *Nietzsche v Čechách*, s. 78.

¹⁹³ Pynsent srovnává Klímu s Petrem Chelčickým. WEST, T. *The Sufferings of Prince Sternenhoch* by Ladislav Klíma; Carleton Bulkin. In: *The Slavic and East European Journal*, p. 123. [online] [cit. 2013-07-27]. Dostupný z WWW: <<http://www.jstor.org/stable/40651084>>).

¹⁹⁴ HEFTRICH, U. *Nietzsche v Čechách*, s. 83.

¹⁹⁵ KLÍMA, L. *Filosofické listy*, s. 8 – 9.

¹⁹⁶ KLÍMA, L. Z dopisu Miloši Srbovi ze 4. 11. 1917 »Jsem Absolutní vůle«. In: KLÍMA, L. »Cholupický den«. In: KLÍMA, L. *Victoria aeterna*, s. 194 – 195.

¹⁹⁷ Tamtéž, s. 194.

¹⁹⁸ KLÍMA, L. *Sebrané spisy II. Hominibus*, s. 11.

od začátku silně ovlivněný Schopenhauerem a Nietzsche, od nichž získal prvotní model filosofického myšlení. Druhá odpověď je naopak pozitivní – Klíma byl radikálním egosolistou. Třetí odpovědí je důraz na Klímovu psychickou nemoc, ze které se snažil pomocí filosofie uzdravit.

4 ANALÝZA KONKRÉTNÍCH KLÍMOVÝCH DĚL V SOUVISLOSTI S DÍLY F. NIETZSCHEHO

Následující část diplomové práce bude věnována praktické analýze Klímových děl z hlediska Nietzscheovy přímé i nepřímé (resp. nepřiznané) inspirace. Je totiž potřebné pohlédnout na tvorbu Ladislava Klímy způsobem, kterým vymezuje svůj vědomý či nevědomý vztah nejenom k Nietzschemu, ale částečně také k jiným autorům. Jelikož se diplomová práce zaměřuje na Klímovu inspiraci nihilistickou filosofií Friedricha Nietzscheho, tato kapitola bude pojednávat o tematickém přehledu jednotlivých Klímových děl a o jejich porovnání s Nietzscheovou filosofií; primárně bude poukazovat na Nietzscheovy citace v konkrétních Klímových dílech *Svět jako vědomí a nic*, *Filosofické listy* a také *Traktáty a diktáty: filosofické úvahy*. Tento úsek je zamýšlený také jako stručné zmapování oblasti myslitelů, s jejichž myšlenkami Klíma ve svých dílech pracoval.

4.1 Svět jako vědomí a nic

Svět jako vědomí a nic byl prvním filosofickým dílem šestadvacetiletého Ladislava Klímy, které bylo vydáno roku 1904; je známo, že dílo svým charakterem vyvolalo značně rozdílné kritiky. Sám Klíma v předmluvě k tomuto dílu píše, že se v něm sice nevyskytuje termín *Bůh* ani výraz *Já*, ale přesto je podle jeho slov propracovaným dílem egosolismu a egodeismu.¹⁹⁹ Knihu však nepovažuje za inspirovanou nihilismem – ovšem zcela objektivně je to nemožné, neboť dílo *Svět jako vědomí a nic* popírá veškeré dosavadní hodnoty a uznává smrt Boha podle Nietzscheova konceptu.

Klíмова filosofická prvotina je rozdělena na všeobecnou a konkrétně zaměřenou část a v každé z nich se autor věnuje jinému tématu. Ve všeobecné části je vysvětlený postoj autora k filosofii a zvláště k metafyzice – Klíma považuje metafyziku za jediné hluboké filosofování, ale touží po originální cestě abstraktního myšlení. Kromě toho je rozvíjen základ filosofie egosolismu a egodeismu, místo je věnováno také koncepci nesmrtnosti absolutního vědomí. Další úsek tohoto díla je zaměřený na polemiku s darwinovskou teorií evoluce, na vyjádření autorova názoru na charakter průměrného člověka, ale také na lidskou společnost.

¹⁹⁹ KLÍMA, L. *Svět jako vědomí a nic*, s. 7 – 10.

Klíma se ve všeobecné části svého prvního díla věnuje základům své filosofie zvláště v porovnání s filosofií Schopenhauera a Nietzscheho. Některé polemizující myšlenky sice nejsou odkázány, ale jsou obecně povědomé: nepřímo zmíněnými autory jsou například René Descartes (jeho myšlenka *cogito ergo sum* je Klímou vztažena k pochybnosti o všem, i o pouhém zdání světa a jsoucnu), dále Thomas Hobbes s upozorněním na boj všech proti všem (zde však Klíma nahrazuje boj lidí bojem myšlenek); Darwin v souvislosti s bojem o život a poupravený John Locke či Immanuel Kant s věcí o sobě a maximou (Klíma vyjádřil svoji maximu nihilisticky, a to slovy: „*Dělej cokoli!*“²⁰⁰). Poukázáno je také na Spinozu, Goetheho, Lichtenberga, Grabbeho, výjimečně Rousseaua, Voltaira a Shakespeara; připomenuty jsou některé další filosofické směry, např. pyrrhonisté či gnostici. Klíma s uvedenými mysliteli a směry polemizuje a používá je pro odůvodnění vlastních názorů. Co se týká konkrétních Nietzscheových citací, Klíma na ně upozorňuje ve všeobecné části celkem devětkrát – na některých místech na Nietzscheho pravděpodobně navazuje také nepřímo.

První odkaz na Nietzscheho se týká filosofů: „...stačí často začít o mnohých věcích přemýšlet, abychom je domyslili; tenká stěna dělí všude pravdu od nepravdy, a stěnou tou je zpravidla lenost – – : – vše to je samozřejmou podmínkou filosofa..., – ale vidíme zde jen ‚zástup starých bab‘...: Nietzsche.“²⁰¹ Klímovo mínění o filosofech je většinou stejně radikální jako u Nietzscheho, ale každý z nich vychází z odlišných motivů – český myslitel pohrdá těmito učenici jako hlupáky, kteří nechápou podstatu metafyziky (za jediného opravdového filosofa považuje sebe, částečně Schopenhauera a Nietzscheho); německý autor opovrhne obecně filosofy z hlediska jejich teologického původu. Lze diskutovat, jestli byl Klíma v této otázce inspirovaný Nietzschem či jestli vycházel z vlastního prožitku hnusu ze společnosti, jak s oblibou uvádí ve svých životopisech – je však možné přiklonit se opět k možnosti autostylizace.

Dále se v druhém odkazu Klíma zmiňuje přímo o osobnosti německého myslitele, takto osobně jedinkrát ve svém díle. „Nietzsche, tento *nade všechno pomyšlení* veliký muž, měl největší sílu vůle mezi všemi filosofy. Schází mu jen ona vysoká aktivita, nade vším stojící a organisující, a ocelová, napoleonská síla a tvrdost; [...] ale *nejvyšší* duch musí i své vášnivé i ‚umělecké‘ stavy *ovládat*, což nejde bez jejich *omezení*...“²⁰² Klíma touto myšlenkou vyjadřuje svůj vztah k Nietzscheovi,

²⁰⁰ KLÍMA, L. *Svět jako vědomí a nic*, s. 39.

²⁰¹ Tamtéž, s. 15.

²⁰² Tamtéž, s. 15 – 16.

kterého sice obdivuje, ale zároveň ho i kritizuje a domnívá se, že on sám jeho učení překonal. Současně se odkrývá to, na co Klíma klade větší důraz, totiž na dokonalé ovládnání citů sebou samým. V jeho beletrii je otázkou, zda se záměr ovládat svoje vášnivé stavy nemínul cíle; ve filosofických dílech se však drží své teze a snaží se o kontrolu veškerých duševních stavů. Klíma s oblibou poukazuje na svůj ideál člověka vznešeného, tedy nikoli na člověka ovládaného city, ale na vzor člověka schopného racionálně ovládat svoje myšlení.

„Dosavadními omyly ve filosofii nebyla vinna pouze zbabělost, – strach jítí dále, – jak tvrdí Nietzsche: duševní *impotence* byla jimi vinna stejným dílem [...] ‚hloupost‘ a slepota jsou dosud elementem lidského ducha [...] Proto je mnohý omyl a mnohá hloupost ve filosofii zastřena tak, aby to vypadalo, že autor *nechtěl* jítí dále, a ne, že *nemohl*.“²⁰³ Ve třetím odkazu na Nietzscheho soudí Klíma, že lze dosáhnout mnohem hlubšího myšlení než je obvyklé. Tato část je rovněž ostrým výpadem a nevybíravou kritikou filosofů, která svoji radikálnost v Klímově pozdějším díle (zvláště beletristickém) stále zesiluje. Kromě toho, že se Nietzsche podle Klímova výkladu domnívá, že filosofové mají z myšlení strach, sám je viní z vrozené hlouposti neumět myslet. Zároveň se však Klíma dostává k bodu, ve kterém k těmto lidem přiřazuje i přes veškerý obdiv také Nietzscheho: „...zcela ‚jasně‘ nemyslí ani Shakespeare ani Nietzsche.“²⁰⁴ Přestože Klíma Schopenhauera i Nietzscheho uznával, často s nimi také polemizoval (zvláště s Nietzsche). Zde je opět představena ukázka Klímova základního požadavku racionálního myšlení, ze které vyplývá, za jak důležitou považoval schopnost člověka myslet.

Dalším, čtvrtým odkazem jsou následovné věty: „Z Nietzscheho stůj zde tento nanejvýš pozoruhodný odstavec, v němž je smysl posledních kapitol embryonálně obsažen: ‚Otázky, čím mohou být »věci o sobě«, naprosto nehledě k naší smyslové receptivitě a rozumové aktivitě, nutno odmítnout otázkou: odkud mohli bychom vědět, že věci existují? »Věčnost« byla teprve námi stvořena. [...] *Jedině subjekt je dokazatelný...*“²⁰⁵ V odkazu je popsána a zdánlivě zargumentována reálnost vnitřního světa egosolisty.²⁰⁶ V komparaci s Nietzscheovou filosofií je jednou z výrazných odlišností právě Klímův egosolismus – Nietzsche tento předpoklad egosolističního/solipsistického vědomí odmítl: „Předpokládejme, že není reálně ‚dáno‘ nic jiného než náš svět žádostí a vášní [...] myšlení je jen chováním těchto pudů k sobě

²⁰³ KLÍMA, L. *Svět jako vědomí a nic*, s. 16.

²⁰⁴ Tamtéž, s. 17.

²⁰⁵ Tamtéž, s. 28 – 29.

²⁰⁶ Detailněji viz podkapitola 3.1.3.1 *Egosolismus*.

navzájem [...] Nemyslím pochopit jej jako klam, ‚zdání‘ či ‚představu‘ (v berkeleyovském a schopenhauerovském smyslu), nýbrž jako svět o stejném stupni reality, jaký má i náš afekt sám...“²⁰⁷ Nietzsche myslí vnější svět jako stvořený v naší mysli, vyjádřený naší řečí, a přece reálný,²⁰⁸ Klíma poukazuje na teorii rozumného nemateriálního vědomí, které je jedinou realitou, resp. popisuje teorii solismu; opírá se o citaci z Nietzscheho díla, uznává podobný (resp. panteistický) názor Spinozy; polemizuje s Kantovou věcí o sobě a také se Schopenhauerem. Rozdíl mezi Klímovým pojetím egosolismu a Nietzscheovým reálným viděním světa je výrazně odlišný – zatímco Klíma uznává pouze živé (a jediné) božské vědomí, Nietzsche se právě tomuto konceptu důsledně vyhýbá. U Klímy se rovněž objevuje názor, že vůle je totožná s vědomím.²⁰⁹ Zde panuje pravděpodobně nejdůležitější rozpor mezi uvedenými autory, což ve výsledku znamená, že nevycházejí z totožného pojetí již v základním konceptu vnitřního a vnějšího světa.

„Universalní vědomí jest *určitě veliké* a přesně ohraničené. Nekonečnost jeho co do velikosti i co do malosti jest absurdní: ‚odporuje pojmu síly‘: Nietzsche. – Bod, kde i to nejslabší vědomí přestává..., – *myšlenkový atom*.“²¹⁰ Klíma v pátém odkazu poukazuje na vlastní pojetí božského vědomí, které nelze definovat žádnými fyzikálními veličinami; zároveň však v protikladu upozorňuje na možnost silnějšího či slabšího vědomí a podle vzoru fyziky si představuje jeho dělitelnost na atomy. Část o myšlenkových atomech působí jako poplatná době, navíc je snahou o pozitivistický vědecký přístup, který neodpovídá dalším Klímovým přesvědčením.

Šestý a sedmý odkaz se týká Klímovy teze o nesmrtelnosti života, resp. věčného koloběhu života. Odvolává se sice na Nietzscheho, ale opět se snaží o jeho překonání. „Z nekonečnosti času a konečnosti quanta kosmického vědomí následuje nutně Nietzscheův ‚*věčný návrat téhož*‘. – Pravda tato, třeba neztrácela na své poutavosti, ztrácí přece ve světle naší filosofie onen ohromný význam, který jí Nietzsche přičítal: – neboť lidský vteřinový život, v každém ‚velkém *světovém* roce‘ jen jednou se opakující, znamená proti životu, jež po celý, centiliony našich roků trvající světový rok NEPŘETRŽITĚ ŽIJEME, méně, než triliontý díl vodní kapky proti Tichému Oceanu...“²¹¹ Zatímco se Klíma drží teorie neustálého opakování života jako měnícího se snu, Nietzsche se zabývá reálným zhodnocením lidského života

²⁰⁷ NIETZSCHE, F. *Mimo dobro a zlo*, s. 39.

²⁰⁸ NIETZSCHE, F. *O pravdě a lži ve smyslu nikoli morálním*, s. 11 – 14.

²⁰⁹ KLÍMA, L. *Svět jako vědomí a nic*, s. 25 – 26.

²¹⁰ Tamtéž, s. 31.

²¹¹ Tamtéž, s. 32.

s vědomým přijutím teze, že po smrti pro člověka již nic neexistuje.²¹² Nietzscheovo pojetí věčného života jako koloběhu sahá dle jeho slov až do antiky do učení stoiků, ale z historicko-filosofického hlediska se používání lineárního času objevilo později. „Pro člověka poznamenaného touto tradicí se tak může představa cyklického času stát právě výrazem naprosté nesmyslnosti bytí. Pro Nietzscheho se však posléze stává naopak myšlenkou, která je s to vrátit veškerému dění jeho nevinnost tím, že znemožní, aby minulost byla ospravedlňována přítomností a přítomnost budoucností.“²¹³ V díle *Antikrist* ostře zazní obvinění, že evangelista Pavel byl typem kněze, který se zasloužil o rozšíření zhoubné teorie víry v nesmrtelnost – neboť Nietzsche považuje dogma o nesmrtelnosti duše za zločin, který vytvořil z lidí poslušné stádo a donutil je potlačit jejich přirozenost.²¹⁴ Klíma naopak považuje imortalitu za nepochybnou, navíc v ní vidí plnou bezvýznamnost člověka v nekonečně probíhajícím čase. Zatímco Nietzsche se soustředí na plnohodnotně prožitý život v reálném světě a čase, Klíma věnuje pozornost především životu strávenému v iluzi, resp. ve stavu podobném snu, ve kterém čas ani zevní svět neexistuje – což je opět nápadným protikladem k německému autorovi.

Klíma se drží spíše východního pojetí života a smrti, jakéhosi převtělování stejné duše do jiných těl; nejčastěji ho vyjadřuje v próze, např. ve svém *Velkém románu*. Zdůrazňuje, že smrt je podobně jako spánek pouze změnou vědomí; nelze tedy rozlišit spánek a bdění, skutečný a posmrtný život. Tuto teorii nazývá věčným koloběhem života. Nietzsche však popisuje věčné opakování každého okamžiku lidského života, na což je možné nahlížet jako na podnět k užívání si života, který reálně trvá pouze jednou; ale zároveň si ho představuje jako úvahu, zda je jednání člověka totožné s jeho přáním prožívat všechny okamžiky života stále dokola: „Jestliže věčný návrat znamená stálé opakování toho, co bylo, hrůza z něho může být překonána jen tím, že přítomná chvíle je s to rozhodnout o tom, co tato minulost znamená.“²¹⁵ Klíma až na malé výjimky svoji filosofii směřuje k životu po smrti, který nazývá stavem Deoessence; lidský život pro něho nemá podstatný význam.

Osmý odkaz na filosofii německého autora je v části, v níž Klíma popisuje hypotézu vůle – ta je vůlí k příjemnosti a vychází z Nietzscheovy vůle k moci. „Příjemnost je *následek svého následku* nepříjemnosti; – rovněž *primární cirkulus!*“²¹⁶

²¹² NIETZSCHE, F. *Tak pravil Zarathustra*, s. 15.

²¹³ PECHAR, J. *Otázky Nietzscheova myšlení*, s. 106.

²¹⁴ NIETZSCHE, F. *Antikrist*, s. 95.

²¹⁵ PECHAR, J. *Otázky Nietzscheova myšlení*, s. 108.

²¹⁶ KLÍMA, L. *Svět jako vědomí a nic*, s. 34.

Z předchozího vychází subjektivní pocit štěstí a neštěstí (tzv. eukolie, dyskolie), které jsou podle Klímy jen iluzemi. „Moudrý nenechá se citovým hyperbolismem svést k mínění, že jen silné city a vášně jsou pravým druhem života; – ale pečuje stejnoměrně, po zásluze, vypočítavě o vše..., – kalkulující jednání zdá se být nízké, ale není!: rozumnost není nízká! Ani tisíc, tím méně jeden ‚ohromný okamžik‘, volající: ‚ještě jednou!‘: – Niet. –, neospravedlní dyskolického života! – jejich ohromnost není na újmu jejich infamní lživosti!...“²¹⁷ Klíma viditelně nesouhlasí s podporováním silných citů a vášní ani s naprostým podřizováním se jim; naopak upřednostňuje racionální a užitkové jednání – neuznává pocity štěstí či spokojenosti, které Nietzsche pokládá za smysl každého okamžiku života; Klíma city považuje za klam lidské mysli, kterého se je nutné zbavit lhovostí ke všemu. Celá problematika zřejmě souvisí s konceptem absolutně komandující vůle, jejímž prvotním cílem byla abolicie všeho utrpení.

V posledním, devátém odkazu se Klíma vyjadřuje k tématu egoismu a přitakává Nietzscheovi v otázkách týkajících se společnosti a jejich morálních zásad: „Tuto zaječí a oslí kůži *moralky* odhalil překrásně *Nietzsche*..., a po něm je vskutku škoda každého slova o lidské zvrhlosti, zvané moralka!“²¹⁸ Klíma zdůrazňuje egoistní osobitost každého člověka a argumentuje, že „vše může *chtít jen svůj prospěch*...“.²¹⁹ Jak již bylo dříve řečeno, Klíma připisuje svoje prozření v otázce morálky právě Nietzscheovi; český autor totiž ve své autobiografii tvrdí: „Bez Sch. byl bych se asi několik zbytečných let rval s ‚vědeckým názorem na svět‘, bez N. s popravou morálky.“²²⁰ Jsou zde však některé rozdíly – u Nietzscheho představuje egoismus především rozvoj přirozených lidských vlastností způsobem prospěšným sobě sama, avšak zároveň zdůrazňujícím altruismus,²²¹ Klíma je oproti tomu nekompromisní a zbavuje ideál člověka veškerého svědomí vůči ostatním lidem; ve výsledku je proto případné tvrdit, že Klíma může být teoreticky považován za výraznějšího antihumanistu než německý autor.

V navazující části *Světa jako vědomí a nic*, kterou Ladislav Klíma nazývá *JEDNOTLIVÉ. A. PŘÍRODA*, je citován zvláště Schopenhauer, Goethe, Shakespeare, Darwin (resp. darwinismus) a Lichtenberg. Nietzsche není zmíněn ani jednou, ale jelikož se Klíma o myšlenku člověka na vrcholu evolučního vývoje vyjadřuje negativně a s typickým pohrdáním k lidské společnosti, je z ní možné usuzovat

²¹⁷ KLÍMA, L. *Svět jako vědomí a nic*, s. 36.

²¹⁸ Tamtéž, s. 39.

²¹⁹ Tamtéž, s. 38.

²²⁰ KLÍMA, L. *Moje filosofická konfese a dodatky k ní*. In: KLÍMA, L. *Vteřina a věčnost*, s. 165.

²²¹ KOUBA, P. *Nietzsche: filosofická interpretace*, s. 80 – 81.

na potenciální inspiraci Nietzschem. Problematika darwinismu bude detailněji rozebrána níže, neboť nejvíce souvisí s posledním úsekem Klímovy knihy.

Ve zbývajících částech Klímova díla zvaném *JEDNOTLIVÉ. B. „ČLOVĚK“*. *JEDNOTLIVÉ* se konkrétní odkaz na Nietzscheho objevuje dvakrát. Dále je uvedený zejména Schopenhauer, také umělci (Shakespeare, Raffael, Goethe), spisovatelé a myslitelé (Voltaire, Rousseau, Grabbe, Lichtenberg, Cervantes, Ibsen), hudební skladatelé (Wagner, Beethoven), státníci (Friedrich Veliký, Napoleon, Caesar, Alexander) a antičtí myslitelé (Plinius starší). V náznaku je zmíněna např. maxima I. Kanta.

V těchto dvou zmíněných odkazech Klíma popisuje modifikaci darwinovské evoluce člověka, přičemž vychází z vlastní klasifikace podle myslících schopností mozku (resp. rozumovosti). Tvrdí, že se člověk vyvinul ze zkažených opic a odvolává se na díla Friedricha Nietzscheho, která rovněž mluví o člověku pohrdavě. Nietzsche zahrnuje člověka mezi zvířata, protože lidé sami sebe pokládají za nejsilnější – místo toho, aby si přiznali, že jsou pouze nejzákladnější.²²² Klíma ironicky cituje, že „člověk je nejstatečnější ze všech zvířat“ : – Nietzsche...²²³ a zároveň zdůrazňuje nejhorší lidskou vlastnost, totiž společenskost – tu považuje za otroctví a zbabělost, neboť se domnívá, že v ní člověk dobrovolně popírá svoji individualitu.²²⁴ V otázkách pohrdání lidmi bez silně projevované individuality se oba autoři shodují, ačkoliv Klíma je ve svých názorech o něco radikálnější. Téma evoluce člověka plně souvisí s problematikou lidské společnosti, popsané výše – opovržení darwinovskou evolucí totiž není zaměřené ani tak na samotnou evoluci živočišných druhů jako spíše na člověka dosud požímaného ve smyslu nejchytřejšího a nejmorálnějšího pána tvorstva. Klíma i Nietzsche věnují tomuto tématu rozsáhlé pasáže svých děl, neboť tato oblast úzce souvisí s jejich koncepty ideálního člověka.

²²² NIETZSCHE, F. *Antikrist*, s. 28.

²²³ KLÍMA, L. *Svět jako vědomí a nic*, s. 71.

²²⁴ Tamtéž, s. 72.

4.2 Filosofické listy

Filosofické listy byly vydány roku 1922 a jsou souborem několika Klímových dopisů z let 1916 – 1922; do této kapitoly jsou zařazeny proto, že jsou cenným zdrojem Klímovy filosofické reflexe.

V počátečním dopise Klíma objasňuje podstatu své filosofie: „Můj základní instinkt, má bytost spočívá ve vědomí *mé absolutnosti* [...] Ve vědomí tomto však jedině spočívá podstata Absoluta, Boha; Absolutum spočívá zcela ve vědomí své absolutnosti [...] Každý okamžik cítit se Jsoucím, něčím věčně stálým a nehnutým; nepodmíněným, nade vším stojícím, ničím nedotýkaným; [...] nic nechtějícím, po ničem se nesnažícím...“²²⁵ Klíma pracuje s již odlišnými slovními výrazy nežli v prvním díle *Svět jako vědomí a nic* – např. Absolutností zřejmě míní egosolismus, ale zároveň i egodeismus a Deoessenci:²²⁶ „V jádru a temně byl jsem stavem tím vždy; nepřetržitou praxí posledních 10 let vstúpil jsem si jej vědomě tak, že nyní ani na okamžik neopouští mne pocit *mé absolutnosti*; moje já není už já ostatních lidí...“²²⁷ Z citace zaznívá silná autostylizace; zároveň je text stručným shrnutím jeho dosavadní filosofie absolutního subjektivismu.

V dalším dopise se Klíma zabývá převážně svou autobiografií, v níž je zásadním prvkem detailní analýza jeho psychické nemoci – s tímto tématem souvisí zejména koncept absolutně komandující vůle. Autor dále poukazuje na termín *Victoria aeterna* jako na synonymum Deoessence a rovněž objasňuje své další pojmy, kterými jsou např. ludibronismus, absolutní identismus či Deologie (což je jiný výraz pro Boží praxi). Následující tři dopisy jsou nejenom rozvíjením Klímova filosofického kompromisu mezi lidským a Božím, ale zároveň návodem na dosažení stavu egosolismu a egodeismu.

Ve *Filosofických listech* sice Ladislav Klíma navazuje na cizí autory, ne však v takovém množství jako ve *Svět jako vědomí a nic* – např. používá Hobbesova slova o válce všech proti všem, která opět přizpůsobuje své filosofii; krátce srovnává svoji koncepci Boha se Spinozovou či se připodobňuje k Descartově skepticizmu. Dále již tradičně vypočítává mnoho umělců, spisovatelů a básníků všech dob; několikrát také připomíná důležitost východní filosofie. Schopenhauera cituje jednou, a to přímo v originále.

²²⁵ KLÍMA, L. *Filosofické listy*, s. 8.

²²⁶ CHALUPECKÝ, J. *Expresionisté*, s. 149.

²²⁷ KLÍMA, L. *Filosofické listy*, s. 9.

Friedrich Nietzsche je v této korespondenci zastoupený pouze dvakrát – jednou z toho jako citát ze Zarathustry. „Člověk dochází cílů unaven a rozdrásán, že nich málo má; tím méně, čím větší byly; ‚tvé plody, Zarathustro, jsou zralé, ale ty nejsi zralý pro své plody‘: ale pro Plod není člověk v tomto životě zralý nikdy...“²²⁸ Klíma usuzuje, že lidský život nemá smysl pro duchovní růst a že člověk není připravený na pochopení jediného duchovního cíle (tzn. Deoessence); citát je zároveň příkladem, jak pečlivě Klíma četl Nietzscheho díla. V citátu je prezentována Klímova koncepce lidské Boží praxe, která zde již představuje kompromis mezi lidským žitím a myšlením Boha; český autor si v tomto období uvědomoval, že (aspoň prozatím) není v jeho silách dosáhnout trvalého stavu Deoessence.

Druhý citát lze považovat za spíše osobní vyjádření: „Zde první skutečná Samota! Ale nikdy jí egodeista v nejmenším netrpěl, jako Nietzsche např. svými samotičkami...“²²⁹ Je možné, že Klíma navazuje na Nietzscheho filosofii určitou snahou o jeho překonání, kterou se snaží upozornit na skutečnost, že žák převýšil svého učitele; ovšem zároveň se s ním tímto způsobem silně identifikuje. Daným prohlášením však může být pouhé zdůraznění koncepce egosolismu či pocitu individuality.

Co se týká problematiky obsáhlé Klímovy korespondence, kromě *Filosofických listů* bylo vydáno několik dalších děl, které ji částečně zahrnovaly; nejucelenějším souborem Klímova veškerého písemného styku zůstaly do dnešní doby dvě rozsáhlé knihy *Sebraných spisů* editorky Eriky Abrams z nedávné doby, které obsahují Klímovy dopisy, úvahy, vzkazy, záznamy či dochované části deníků.²³⁰

4.3 Traktáty a diktáty: filosofické úvahy

Traktáty a diktáty jsou souborem článků, většinou původně novinových, které Klíma publikoval do roku 1922; obsahují často obšírné výklady Klímovy filosofie egosolismu, egodeismu a Deoessence, ale také autorovy názory na rozličné problémy lidského světa. I zde je patrná inspirace cizími myšlenkovými koncepty – kromě jiných autorů se v sedmi člancích objevují přímé odkazy na Nietzscheho filosofické dílo, ale s tímto německým filosofem jsou zde viditelné také nepřímé spojitosti. Z tohoto důvodu bude o Klímových člancích pojednáno také tematicky a v komparaci s Nietzscheho filosofii.

²²⁸ KLÍMA, L. *Filosofické listy*, s. 68.

²²⁹ Tamtéž, s. 24.

²³⁰ KLÍMA, L. *Sebrané spisy I. Mea*. KLÍMA, L. *Sebrané spisy II. Hominibus*.

V prvním článku *Soucit se zvířaty* Klíma popisuje svoji averzi vůči lidem ubližujícím zvířatům a je možné diskutovat, zda právě odsud nevytryskla nenávist proti společnosti. V uvedeném textu Klíma jmenuje Friedricha Nietzscheho stejně jako Arthura Schopenhauera pouze jednou, ale v rychlém sledu vyjmenovává příklady významných státníků („Alexandros, Cesare Borgia, Timur-Lenk, Richelieu, Karel XII., Fritz, Napoleon“²³¹) a spisovatelů (Shakespeare, Grabbe); dále vzhledem k tématice věnuje také místo Františkovi z Assisi.

Citací Nietzscheho jsou následující věty: „I v nejmužnějších géniích myšlení: Shakespearovi, Grabbovi, Schopenhaueru, Nietzscheovi najde se hojně známek téhož cítění. Co to značí? Že nejsilnější duchové milovali zvířata o to víc, oč lidi méně, že lidi nenáviděli nebo opovržlivou lhostejnost k nim cítili, že mezi cítěním se zvířaty a lidmi není rozdílnost, ale antagonismus [...] Ostatní lidé pravý cit se zvířetem vůbec neznají; platí i o budhistech.“²³² Zde opět zaznívá charakteristický podtón nenávisti k lidské společnosti, tentokrát vycházející z pocitu křivdy páchané na zvířatech. Ladislav Klíma je známý svým dobrým vztahem ke zvířatům a naopak nepřátelským postojem k lidem, kteří považují zvířata za něco horšího, než jsou oni; jeho přístup snad ovlivnily rané zážitky z trápení zvířat v cirkusu či další křivdy, které popisuje ve svých dílech. Tématu utrpení zvířat se věnuje v mnoha dílech, ale zároveň zdůrazňuje, že pracuje na odstranění svého výrazného soucitu k nim; upozorňuje také, že soustrast ke zvířatům je zatím jeho nejsilnější cit. Považuje zvířata za mnohem upřímnější a inteligentnější než průměrné lidi a vyzdvihuje jejich bezelstný charakter; ke komparaci lidské a zvířecí povahy se Klíma ve svých dílech opakovaně vrací – z tohoto důvodu lze usuzovat na důležitost této problematiky v jeho životní filosofii.

V dalším článku *Tvůrci a velikost* autor pojednává o společnosti a o rozdělení lidí na dva základní typy – jsou jimi „člověk societní a člověk svůj“.²³³ V dotyčné diferenciaci lze rozpoznat základní Nietzscheho inspiraci, ale Klíma se na ni neodvolává. Societní člověk je pro českého autora: „jen produktem a funkcí society, jejím otrokem a papouškem [...] Člověk svůj je člověk v podstatě silný, povznešeně silný; proto se vymanil a stojí suverénně pro sebe [...] je celou bytostí od člověka nespolečného kvalitativně rozdílný. Je člověkem jiným, druhým, dalším – vyšším.“²³⁴ Tzv. člověka svého Klíma dělí na typy podle personality (např. Diogenés a Cato)

²³¹ KLÍMA, L. *Traktáty a diktáty: filosofické úvahy*, s. 13.

²³² Tamtéž, s. 13.

²³³ Tamtéž, s. 36.

²³⁴ Tamtéž, s. 36.

a génia (např. Napoleon či Shakespeare); také uvažuje o typu nula, který je zosobněním dokonalého člověka – uvádí, že by jím mohli být Sókratés a Hérakleitos.²³⁵

Jednou ze sporných oblastí v souvislosti s inspirací Nietzscheovým ideálem nadčlověka je Klímův pohled na člověka a na lidskou společnost. Friedrich Nietzsche tvrdí, že člověk je stádní zvíře zničené křesťanskou morálkou, zatímco Ladislav Klíma opovrhne lidmi, protože neumějí myslet. V pojetí smyslu života a člověka samotného mezi Nietzschem a Klímou panuje evidentní neshoda, protože Nietzsche vidí smysl života v cestě vedoucí k nadčlověku, avšak Klíma pouze ve vlastní praxi Deoessence – navíc jako egosolista nad budoucností lidstva vůbec neuvažuje. Nietzsche poukazuje na reálný svět a na nutnost silných jedinců (fyzicky i psychicky), kteří si v něm vydobudou nejvyšší místo – Klíma ve své beletrii sice znázorňuje charakter velkého člověka, avšak ve skutečnosti společnosti žádný nový systém nenabízí. Klíma ve svých filosofických spisech předpokládá rozvoj pouze sebe sama, ale Nietzsche zdůrazňuje nutnost neustálého vytváření lidské individuality společně s převzetím odpovědnosti za činy.

Na první pohled upoutá rozdíl mezi Nietzscheovým prorokováním a pohrdáním vlastní neupřímností člověka a mezi Klímovou zálibou v hororových prvcích společně s jeho sklony k myšlenkovému sadismu. Nietzsche řeší problémy společnosti a člověka o sobě, zatímco Klíma uvažuje o vlastním životě a otázkách jeho smyslu; neboli Nietzsche hledá cestu, jak se člověk může zachránit, zatímco Ladislav Klíma nachází útěchu ve smrti a sebevraždě. Klímovi je sebevražda prostředkem k božskému stavu Deoessence, ale přestože později dospívá k naprosté lhostejnosti všeho, oddaluje ji, neboť si je vědom toho, že by svůj účel (dosažení Deoessence) nesplnila: „Před lety provozoval jsem Boží Praxi vášnivě zběsile, na konec ne dost úspěšně, protože kompromisně s životem: pro sebevraždu Boží Praxí jsem se nerozhodl...“²³⁶ Nietzsche oproti tomu považuje sebevraždu za důstojnou ve chvíli, kdy člověk ztratí svoji sílu a vznešenost – „Smrt dobrovolně zvolená, smrt v pravý čas, s jasnou a radostí, uprostřed dětí a svědků...“²³⁷ Rozdíl mezi oběma autory spočívá v odlišném pojetí cíle sebevraždy – u Nietzscheho znamená zachování si hrdosti za lidského života, u Klímy je pouze prostředkem k možnosti duchovnějšiho žití; oba koncepty posuzují sebevraždu z hlediska víry v nesmrtelnost či smrtelnost duše (resp. u Klímy vědomí); Nietzsche se zaměřuje na důležitost prožití reálného lidského života, zatímco český autor

²³⁵ KLÍMA, L. *Traktáty a diktáty: filosofické úvahy*, s. 37.

²³⁶ KLÍMA, L. *Filosofické listy*, s. 64.

²³⁷ NIETZSCHE, F. *Soumrak model čili jak se filosofuje kladivem*, s. 138.

se soustředí na život po smrti. Lze dokonce vyvozovat, že ačkoliv se Nietzsche snaží o překonání nihilismu, Klíma v nihilismu zůstává, protože rezignuje na smysluplný lidský život – právě z toho důvodu Klíma spatřuje v sebevraždě únik z nesmyslného lidského žití; utěšuje se vírou ve věčný koloběh života a jistotou absolutního pochopení metafyzických otázek.

Druhým tématem textu je rozdělení kultury a zaměření se na její vědecké pojetí; i nyní by bylo nasnadě uvažovat o potenciální Nietzschevě inspiraci. Klíma dělí duchovní kulturu na literaturu („říše myšlenky“²³⁸), vědu („říše fakt“²³⁹) a umění („říše smyslové poctivosti“²⁴⁰); vědu považuje za cosi omezeného a omezujícího: „Jak zovou se úhlavní nepřátelé vědeckosti? Hle: fantasie, poesie, hloubka, psychologie, smělost, volnost, skepse, duchaplnost, vznešenost, metafysika, mystika, t.j. vše, co patří k vysoké inteligenci.“²⁴¹ Nietzsche vědu až na výjimky pojímá jako původně kněžský obor, tedy velice nepříznivě. Z komparace myšlenek těchto dvou autorů vyplývá, že oba dospěli k podobnému hodnocení vědy, filosofie a umění. Také zde je znát nesporná inspirace Klímy Nietzschevým dílem, ze kterého Klíma kromě vlastní příčiny vzniku nihilismu nekriticky přejímá opovržení současnou lidskou kulturou a vědou.

Friedrich Nietzsche je v dotyčném článku uvedený pouze jednou jako strohá připomínka významného typu člověka, avšak naopak Schopenhauera Klíma zmiňuje dvakrát a hojně také jmenuje další spisovatele a básníky (Wilde, Goethe, Shakespeare), antické myslitele (Cato, Diogenés, Herakleitos, Sokratés, Epiktétos), státníky (Caesar), náboženské osobnosti (Christus, Gautama), umělce (da Vinci, Velasquez) a hudební skladatele (Wagner a Beethoven).

„Celé minulé století produkovalo jen dvě filosofické, vysloveně geniální personality: Schopenhauera a Nietzscheho, – a dlouhou řadu nejeminentnějších filosofických hlav, jejichž plody předčí v nejednom podstatném ohledu díla oněch dvou.“²⁴² Klíma sice oba tyto filosofy považuje za významné, avšak nikoli za ideální typ velkého člověka.

V článku s názvem *Vznešená síla* je zmíněný Dostojevský a několik dalších spisovatelů a skladatelů (Shaw, R. Strauss, atd.). Nietzsche je spojený s krátkým připomenutím, že úpadek lidské kultury a myšlení kvůli křesťanství „nezadrželi [...]

²³⁸ KLÍMA, L. *Traktáty a diktáty: filosofické úvahy*, s. 37.

²³⁹ Tamtéž, s. 37.

²⁴⁰ Tamtéž, s. 37.

²⁴¹ Tamtéž, s. 38.

²⁴² Tamtéž, s. 41.

ani duchové jako Voltaire, Napoleon, Goethe, Nietzsche“.²⁴³ Tato věta opět souvisí s problematikou lidské společnosti uvězněné v nihilismu. Nietzsche se snažil najít řešení a dát lidstvu naději na překonání nihilismu – dá se říci, že určitým způsobem i návod. Klíma naopak člověka plně odsoudil, jen částečně naznačil, že by se časem mohl vyvinout v egosolistu a egodeistu, neboť podle jeho mínění budoucnost lidstva spočívá právě jen v pochopení filosofie egodeismu.²⁴⁴ V dotyčné stati Klíma sice spolu s Nietzsche filosofickému nihilismu přitakává, ale dále jeho myšlenku zhoubného vlivu křesťanství na lidskou společnost nerozvíjí.

V dále uvedeném textu *Sila slabosti* je kromě Hannibala a Hérakleita citovaný dvakrát Friedrich Nietzsche: „Jako Nietzsche affirmoval zlo ve smyslu morálním, třeba naléztí odvahu k afirmaci zla ve smyslu biologickém. Božskost je hyperbios. Byl by asi dospěl Nietzsche až sem, kdyby nebyl předčasně podlehl ‚nepodléhání svým vítězstvím‘, kdyby nebyl učinil svou mánií ‚být neúprosný, ke zničení hotov ve svém vítězství‘; myslil, že ‚jednomu umění vyučil se ze dna: čekání na sebe‘; ani pomyšlení! Horečkou, křečí, splašeností pod vlastním bičem byl jeho duch; byl lidský duch; přepjatá činnost největším hřichem a kletbou člověka; v ní nejvíce má původ jeho chaotičnost, zkroucenost, nečistota, otrockost, omezenost, slepost.“²⁴⁵ Zatímco se Nietzsche snaží o teoretickou sociální reformu, Klíma se soustředí pouze na radikální odlišení sebe a zbytku společnosti. Nietzsche se snaží nahradit morálku resentimentu vládou jiné společnosti (pánů), která bude sofistikovanější a bude výrazem individuálního sebevyjádření. Panská morálka podle Nietzscheho představuje harmonii dobrých i zlých vlastností člověka, které jím jsou plně ovládnuty; tyto charakterové vlastnosti by měly být využívány k prospěchu jedince i společnosti.²⁴⁶ Klíma nejen že vyčítá německému mysliteli netrpělivost ve tvoření jeho filosofie, neboť sám pracuje s konceptem nesmrtelnosti, ale zároveň ho považuje pouze za člověka a nikoli za rovného sobě.

V díle *Čtyři denní doby lidského ducha* jsou zviditelněni spisovatelé (Stendhal, Flaubert, Zola, Dostojevský), básník (Březina) a státník (Napoleon); Nietzsche je uvedený pouze jednou jako typ ducha intelektuálního realismu; citát podává obraz o tom, jakým způsobem Klíma o Nietzscheovi v tomto období smýšlel: „...vidí v idealismu dekadenci místo ascense. – Typy na př. Stendhal, Napoleon, Nietzsche

²⁴³ KLÍMA, L. *Traktáty a diktáty: filosofické úvahy*, s. 49.

²⁴⁴ např. KLÍMA, L. *Sebrané spisy I. Mea*, s. 28.

²⁴⁵ KLÍMA, L. *Traktáty a diktáty: filosofické úvahy*, s. 55 – 56.

²⁴⁶ KOUBA, P. *Nietzsche: filosofická interpretace*, s. 94.

i z větší části.²⁴⁷ Úryvek je spíše komentářem k Nietzscheově negativnímu vztahu k idealismu (zvláště německému) a pokusem o zařazení německého autora do Klímova rozlišování typů osobností; nepřináší však žádné nové poznatky.

Národ kat'echoxen je název předposledního Klímova článku, ve kterém je Nietzsche citován: „Jakým dobrodiním je spatřit Žida mezi Germany!“ praví Nietzsche.²⁴⁸ Klíma obdivuje židovský národ z důvodu jeho neustálého pronásledování – což považuje za důkaz jeho výjimečnosti a vznešenosti. Friedrich Nietzsche ovšem v některých dílech obviňuje Židy, že přetvořili přirozenost lidí a vymysleli si Boha, který byl sice zpočátku silný, ale poté se stal dekadentní – pozdějšího Boha křesťanů.²⁴⁹ Na jednu stranu se Židům obdivuje a uznává jejich výjimečné místo v diaspoře v Evropě, ale v jiných dílech je obviňuje jako původce resentmentu. Ladislav Klíma kopíruje Nietzscheova témata týkající se kulturní velikosti dalších národů – Řeků a Římanů. Ačkoliv Nietzsche ve svých raných dílech o Římanech tvrdí, že neměli téměř žádnou filosofii, později je považuje za nejvýznamnější starověký národ, s čímž Klíma souhlasí. U Řeků je Ladislav Klíma oproti německému mysliteli skeptičtější: Nietzsche totiž vyzdvihl Řeky především jako vynikající národ umělců a filosofů, zatímco Klíma jednostranně upřednostnil svůj politický radikalismus a kladl důraz na boj mezi národy jako na důkaz jejich vznešenosti – přirozeným vzorem mu proto byli expandující Římané spíše nežli umělečtí a sofistovanější Řekové, kterých si v tomto ohledu příliš necenil. Právě kvůli svému bojovnému stanovisku byl Klíma zařazován mezi šovinisty; byl známý svým radikálním názorem na nutnost obnovení vznešenosti českého národa (často podle vzoru Římanů). Jako jeden z mála se věnoval otázce českého „*neuvědomělého češství*“,²⁵⁰ která však vycházela z jeho filosofického pojetí velkého člověka.

Ve dvacátém století byl ožehavým tématem také vztah mezi Němci a Židy – Friedrich Nietzsche byl častokrát nařčen z antisemitismu, protože byla jeho díla často chybně interpretována. Je dokazatelné, že Nietzsche sice teoreticky uvažuje o eugenických aspektech lidstva, ale stále zůstává nejasnou otázkou, zda lze najít cílenou eugeniku také u Ladislava Klímy – ačkoliv rozlišuje vyššího (resp. velkého) člověka a ostatní lidi by si přál vyhubit, tato myšlenka nespočívá v jeho ambici být tvůrcem nového eugenického světa. Klíma žije sám pro sebe a nenávidí ke společnosti je vedena pravděpodobně osobními prožitky nežli cíleným zaměřením vyšlechtit nový

²⁴⁷ KLÍMA, L. *Traktáty a diktáty: filosofické úvahy*, s. 59.

²⁴⁸ Tamtéž, s. 109.

²⁴⁹ NIETZSCHE, F. *Antikrist*, s. 49 – 50.

²⁵⁰ KABEŠ, J. *Ladislava Klímy filosofie češství*, s. 11.

lidský druh. V současné době samozřejmě vyznívají texty obou autorů zcela jiným způsobem, nežli byly interpretovány v období války.

V posledním textu *Tajemství židovské duše* Klíma píše: „Vůle je to, co v duši *rozkazuje*. Není žádostí, appetitus, jak myslí Schopenhauer; je komandem! není fikcí jen, vyjadřující koordinovanost instinktů, jak se mýlí Nietzsche; nejreálnějším základním stavem je imperátorský vnitřní kyn.“²⁵¹ Jak již bylo zmíněno, Klíma se nejvíce zaobíral podstatou vlastní vůle a snažil se najít metodu vedoucí k ovládnání myšlení, zatímco Nietzsche představil koncepci vlády lidských přirozených instinktů. Klímu se Schopenhauerem a s Nietzschem spojuje společný koncept vůle – všichni tři pojmají vůli jako duchovní základ jedince. Nietzsche netvrdí, že je vůle přítomna u každého, právě naopak, větší vůli k moci přisuzuje lidem, kteří ji využívají k rozvoji individuality a tím k boji proti dekadenci;²⁵² zatímco Schopenhauer přijímá vůli trpně, Nietzsche ji radí využít ve jménu lidské svobody směrem k nadčlověku a Klíma se jí snaží z osobních důvodů ovládnout. Sice žádná z uvedených koncepcí vůle není totožná, avšak všechny vycházejí z myšlenky vůle jakožto základu filosofie.

4.4 Rezultát

Po přečtení kapitoly věnující se Klímovým textům lze samozřejmě dospět k mínění, že výběr pouhých několika Klímových děl není zcela dostačující k úplné komparaci Nietzscheových filosofických myšlenek; je však nutno zmínit, že tyto úryvky jsou snahou alespoň krátkého vhledu do potenciální Klímovy inspirace cizími koncepty.

Jak bylo ukázáno, v díle *Svět jako vědomí a nic* navazuje Ladislav Klíma na filosofické dílo německého myslitele Friedricha Nietzscheho dosti úzce, a to i přesto, že se již pokouší o svoje vlastní koncepce. Naopak filosofie vyjádřená ve *Filosofických listech* je mnohem méně inspirována myšlenkami Friedricha Nietzscheho nežli ve *Světě jako vědomí a nic*; Klíma se zde věnuje více analýze filosofie egosolismu a egodeismu než polemikám s cizími pojetími – o těchto autorech pojednává většinou velice stručně. *Traktáty a diktáty: filosofické úvahy* jsou vzhledem k různým tématům jednotlivých článků inspirovány odlišně; častou inspirací jsou však Nietzscheova témata člověka a společnosti. Za Klímovu vlastní filosofii je možné považovat rozvinutí pojetí ideálu člověka bez morálních zábran či koncepci vznešenosti českého národa (přestože je založena na Nietzscheově koncepci národa Římanů).

²⁵¹ KLÍMA, L. *Traktáty a diktáty: filosofické úvahy*, s. 118 – 119.

²⁵² NIETZSCHE, F. *Antikrist*, s. 34.

Lze shrnout, že Ladislav Klíma v uvedených dílech pracoval s myšlenkami určitého okruhu autorů, nejčastěji s Nietzscheovými (přestože je v některých případech explicitně neodkazuje) a Schopenhauerovými. Rovněž se zabýval úvahami jiných filosofů, například Spinozovými, Descartovými či Hobbesovými.

Tato kapitola dospěla k výsledku, že ačkoliv Ladislav Klíma téměř vždy vycházel z námětů, kterým se již ve svých dílech věnoval Friedrich Nietzsche, jejich pojetí se v některých případech odlišovalo. Klíma se diferencuje od Nietzscheovy koncepce světa již ve své základní jistotě egosolistního světa, který spočívá v povýšení vlastního vědomí na jedinou realitu (u Nietzscheho naopak znamená iluzi); stejně tak se český autor liší koncepcí imortality, v níž je vědomí považováno za nesmrtelné a ve které se smrt a život podobají neustále se měnícímu snu (Nietzsche uznává pouze reálné prožití okamžiku). Naopak blízkým se Klímovi stalo Nietzscheovo pojetí člověka a společnosti a to v souvislosti s odmítáním darwinovské evoluce člověka jako vrcholu vývoje živočichů.

Klímovým vlastním pojetím filosofie je originální koncepce Deoessence, která se vztahuje ke spojení teoretické filosofie egodeismu s praktickou snahou žítí Boží praxí. Zvláštností této koncepce je sjednocení racionálního myšlení s extatickými stavy.

5 ZÁVĚR

Primárním tématem diplomové práce byla filosofie českého myslitele Ladislava Klímy. Práce se zaměřila především na otázku, jakým způsobem mohlo být Klímovo dílo inspirováno nihilistickou filosofií Friedricha Nietzscheho. K této problematice se vztahuje detailnější zmapování Klímovy filosofie a také spor o autentičnost jeho filosofických myšlenek.

Filosofie Ladislava Klímy může být nejpřesněji vystihnuta slovy egosolismus, egodeismus a Deoessence (čili konstantní Boží extáze). Tyto již v dřívějších kapitolách objasněné hlavní pojmy Klíma rozvíjí v koncepcích Ludibrionismu, Lhostejnosti či Absolutnosti; zvláštním konceptem je Klímova teze imortality jako věčného koloběhu nesmrtelného vědomí.

Ladislav Klíma na začátku své filosofie vychází z konceptu egosolismu (neboli absolutního subjektivismu), v němž za jedinou skutečnost považuje svoje vědomí, které je navíc racionální; v potenciální návaznosti na koncept nihilismu Friedricha Nietzscheho si Klíma přisvojuje uprázdněné místo křesťanského Boha a povyšuje vlastní vědomí na vědomí božské. Český autor postupně dospívá k pojmu Deoessence, tedy k praxi bytí Bohem již v lidském životě; v závěru svého života však dochází k přesvědčení, že praxe Deoessence není možné dosáhnout dříve než po smrti, a proto volí určitý kompromis tzv. „absolutního okamžiku“ spočívající v bytí člověka s myšlenkami Boha.

Začlenit Klímu do jakéhokoli filosofického směru je problematické, protože se jeho filosofie sice prolíná s mnoha jinými filosofiemi, ale – jak bylo v textu ukázáno – samotný výsledek se nakonec zdá být značně originální a vlastně i nezařaditelný. Tento rezultat zřejmě způsobila zčásti Klímova nespécifická duševní nemoc, která ho nutila utvořit zvláštní formu směsi egodeismu a solismu, již se pokusil skloubit v teorii a praxi. V Klímově stylu převažuje silné negativní zaměření proti klasickému proudu ve společnosti i ve filosofii – velice pravděpodobně ovlivněné Nietzschem. Jak bylo ukázáno, český myslitel vycházel ze Schopenhauerova konceptu pojetí vůle, který si však přizpůsobil; poučil se také ze setkání s Berkeleyovým solipsismem (je dokonce možné, že prvně v Schopenhauerově díle) a podrobně také s Nietzscheovou analýzou nihilismu a s postojem k morálce. Nietzsche ani Klíma nebyli objektivními systematickými filosofi; oba tvořili svoji filosofii na základě osobních prožitků a zkušeností. Oba trpěli určitou, dosti omezující nemocí, Klíma od svých asi šestnácti

let (léto 1884)²⁵³ a Nietzsche přibližně od roku 1870 (bylo mu dvacet šest let, když se projeví první fyzické příznaky bolestí hlavy a očí).²⁵⁴ Oba byli částečně vyloučeni z obvyklé společnosti a obrátili to v pozitivum dobrovolnosti. Hlavním východiskem konceptu hodnot byl u Nietzscheho osobní negativní vztah ke křesťanství; tento německý autor sice významně přispěl k poukázání na nihilistní krizi lidské společnosti, ale zároveň z ní nabídl cestu – totiž předešlý řád společnosti (resp. řád uplatňovaný před fenoménem resentimentu).²⁵⁵ Nietzsche pohrdal současným člověkem – ale opět jen z hlediska křesťanské morálky,²⁵⁶ a také zdůrazňoval nutnost silné individuality nového člověka (nadčlověka, který se bude řídit svými přirozenými instinkty a bude mít za svoje konání zodpovědnost). Je možné shrnout, že se autor snaží apelovat na zlepšení vývoje budoucí společnosti. Nietzsche viděl svět realisticky a rozhodně ne solipsisticky. Zdůrazňuje, že je nutné přehodnotit dosavadní hodnoty křesťanství (resp. jeho morálku) a že se musí zničit církve jako instituce; lze vysledovat, že podobnou zášť jako ke zkorumpované církvi chová Nietzsche ke školskému systému, a tedy zřejmě i přeneseně k učené společnosti vědců, zvláště filosofů.²⁵⁷

U Ladislava Klímy je zřetelná silná zášť k zevnímu světu a lidem, ovšem tato zášť mohla vzniknout pouze jako radikální ochrana před vnějším světem či dokonce pod pouhým Nietzscheovým vlivem – český autor sice barvitě popisuje svoje pohrdání a štítivost ke každému člověku,²⁵⁸ ale může to být záležitost pouhé autostylizace. Klíma sice stejně jako Nietzsche vyzdvihuje nutnost silné individuality člověka, přesto ve své radikalitě zachází dále a považuje za ideál nového člověka zločince bez jakéhokoli svědomí. Klíma se dostává k egosolistní lhostejnosti nad vším a žije ve vlastním světě (dalo by se dokonce říci ve světě iluzí a snů),²⁵⁹ ale zřejmě pod vlivem své duševní nemoci je rozhodnutý ovládat apriorní vůli, tzn. dobrat se pravé podstaty myšlení.²⁶⁰

Je tedy možné konstatovat, že ačkoliv Klíma nepochybně svoji inspiraci ze Schopenhauerova a Nietzscheova díla čerpal (a pravděpodobně také z berkeleyismu či z antických autorů), rozvinul vlastní filosofii, kterou by bylo možné ve výsledku

²⁵³ KLÍMA, L. Moje filosofická konfese a dodatky k ní. In: KLÍMA, L. *Vteřina a věčnost*, s. 164.

²⁵⁴ ANDREAS-SALOMÉ, L. *Friedrich Nietzsche ve svých dílech*, s. 15.

²⁵⁵ NIETZSCHE, F. *Genealogie morálky*, s. 25 – 27; 102.

²⁵⁶ NIETZSCHE, F. *Antikrist*, s. 82 – 83.

²⁵⁷ Tamtéž, s. 21 – 22; 26.

²⁵⁸ KLÍMA, L. Vlastní životopis. In: KLÍMA, L. *Vteřiny věčnosti*, s. 269; také KLÍMA, L. Moje filosofická konfese a dodatky k ní. In: KLÍMA, L. *Vteřina a věčnost*, s. 163.

²⁵⁹ KLÍMA, L. Cogitata. In: KLÍMA, L. *Victoria aeterna*, s. 69.

²⁶⁰ KLÍMA, L. Dopis Antonínu Pavlovi z 20. 5. 1914. »Cholupický den«. In: KLÍMA, L. »Cholupický den«. In: KLÍMA, L. *Victoria aeterna*, s. 150.

nejvýstižněji nazvat racionálním Deoessentialismem.²⁶¹ Bohužel v častém kopírování témat Nietzscheho je Klímova filosofie velice obtížně rozeznatelná. Autentickým přínosem zůstává Klímovo vlastní uchopení převzatého pojmu vůle, který přivedl přes snahu racionálně poznat „myšlenku (myšlení) o sobě“ až k egosolismu a z něho zformovaného egodeismu – jelikož se pokoušel sám pro sebe najít návod pro život, skloubil svoje teoreticky-extatické poznatky do praxe. Filosofie by mohla považovat za zajímavý přínos Klímova díla právě ono fenomenologické zkoumání „myšlenky o sobě“, avšak pro možnost dalšího výzkumu v tomto směru se v jeho bádání nezachovaly téměř žádné odkazy, na které by bylo možné navázat.

²⁶¹ Prvním Deoessentialistou Klímu nazval Karel Bodlák. BODLÁK, K. Myšlenkový svět Ladislava Klímy. In: BODLÁK, K. a VÁPENÍK, R. (eds). *Ladislav Klíma, filosof – básník: 1878 – 1928 – 1948*, s. 11.

6 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

ANDREAS – SALOMÉ, Lou. *Friedrich Nietzsche ve svých dílech*. Praha: Torst, 1996. ISBN 80–85639–75-0.

BODLÁK, Karel. Myšlenkový svět Ladislava Klímy. In: BODLÁK, Karel a VÁPENÍK, Rudolf. (eds). *Ladislav Klíma, filosof – básník: 1878 – 1928 – 1948*, s. 11 – 51. Praha: Jan Pohořelý, 1948.

BODLÁK, Karel a VÁPENÍK, Rudolf. (eds). Protokol o vyloučení L. Klímy ze středoškolského studia. In: BODLÁK, Karel a VÁPENÍK, Rudolf. (eds). *Ladislav Klíma, filosof – básník: 1878 – 1928 – 1948*, s. 115 – 121. Praha: Jan Pohořelý, 1948.

DUBSKÝ, Ivan. Doslov. In: HRBEK, Mojmir. „Smrt Boha“ v *Nietzschově filosofii*, s. 190 – 196. Praha: Academia, 1997. ISBN 80–200–0588–9.

FINK, Eugen. *Filosofie Friedricha Nietzscheho*. Praha: Oikoymenh, 2011. ISBN 978–7298-266–0.

HEFTRICH, Urs. *Nietzsche v Čechách*. Praha: Hynek, 1999. ISBN 80–86202-30–5.

HOLLINGDALE, Reginald J. The hero as outsider. In: MAGNUS, Bernd and HIGGINS, Kathleen M. *The Cambridge Companion to Nietzsche*, pp. 71 – 89. Cambridge: Cambridge University Press, 1996. ISBN 978–0–521–36767–0.

CHALUPECKÝ, Jindřich. *Expresionisté*. Praha: Torst, 1992. ISBN 80–85639-00–9.

CHALUPNÝ, E. Dvě jubilea české filosofie. In: BODLÁK, Karel a VÁPENÍK, Rudolf. (eds). *Ladislav Klíma, filosof – básník: 1878 – 1928 – 1948*, s. 85 – 94. Praha: Jan Pohořelý, 1948.

KABEŠ, Jaroslav. *Ladislava Klímy filosofie češství*. Praha: Jan Pohořelý, 1945.

KÁBRT, Jan a spol. *Latinsko/český slovník*. Voznice: LEDA, 2003. ISBN 80–85927–82-9.

KLÍMA, Ladislav. Aforismy a sentence. In: KLÍMA, Ladislav. *Vteřiny věčnosti*, s. 260 – 265. Praha: Odeon, 1967.

KLÍMA, Ladislav. Cogitata. In: KLÍMA, Ladislav. *Victoria aeterna*, s. 61 – 78. Praha: Arkýř, 1992. ISBN 80–85400-00–6.

KLÍMA, Ladislav. Dopis Antonínu Pavlovi 13. – 15. 4. 1914. In: KLÍMA, Ladislav. »Cholupický den«. In: KLÍMA, Ladislav. *Victoria aeterna*, s. 115 – 134. Praha: Arkýř, 1992. ISBN 80–85400–00–6.

KLÍMA, Ladislav. Dopis Antonínu Pavlovi ze dne 20. 5. 1914 »Cholupický den«. In: KLÍMA, Ladislav. »Cholupický den«. In: KLÍMA, Ladislav. *Victoria aeterna*, s. 135 – 181. Praha: Arkýř, 1992. ISBN 80–85400–00–6.

KLÍMA, Ladislav. *Filosofické listy*. Praha: Hermann a synové, 1993.

KLÍMA, Ladislav. List o ilusionismu a Ivanu Karamazovi. In: KLÍMA, Ladislav. *Vteřiny věčnosti*, 219 – 227. Praha: Odeon, 1967.

KLÍMA, Ladislav. Moje filosofická konfese a dodatky k ní. In: KLÍMA, Ladislav. *Vteřina a věčnost*, s. 161 – 188. Vydání druhé. Praha: Jan Pohořelý, 1946.

KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy I. Mea*. ABRAMS, Erika (ed.). Praha: Torst, 2005. ISBN 80–7215–239–4.

KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy II. Hominibus*. ABRAMS, Erika (ed.). Praha: Torst, 2006. ISBN 80–7215–271–8.

KLÍMA, Ladislav. *Svět jako vědomí a nic*. Vydání třetí. Praha: Trigon, 1990. ISBN 80–900077–0–8.

KLÍMA, Ladislav. Thanata. In: KLÍMA, Ladislav. *Vteřina a věčnost*, s. 152 – 160. Vydání druhé. Praha: Jan Pohořelý, 1946.

KLÍMA, Ladislav. *Traktáty a diktáty: filosofické úvahy*. Praha: Štorch – Marien, 1922.

KLÍMA, Ladislav. Vlastní životopis. In: KLÍMA, Ladislav. *Vteřiny věčnosti*, s. 268 – 284. Praha: Odeon, 1967.

KLÍMA, Ladislav. *Záznamy extatikovy*. Brno: G, 1991. ISBN 80–900805–1–0.

KLÍMA, Ladislav. Z dopisu Miloši Srbovi ze 4. 11. 1917 »Jsem Absolutní vůle«. In: KLÍMA, Ladislav. »Cholupický den«. In: KLÍMA, Ladislav. *Victoria aeterna*, s. 182 – 219. Praha: Arkýř, 1992. ISBN 80–85400–00–6.

KOLEKTIV AUTORŮ. *Filosofický slovník*. 2. vydání. Olomouc: Olomouc, 2002. ISBN 80–7182–064–4.

KOUBA, Pavel. *Nietzsche: filosofická interpretace*. Praha: Oikoymenh, 2006. ISBN 80-7298-191-9.

KUČEROVÁ, Hana. *Základní problémy vývoje českého expresionismu: programová východiska a tvůrčí praxe Literární skupiny*. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2011. ISBN 978-80-7405-124-1.

MAGNUS, Bernd and HIGGINS, Kathleen M. Nietzsche's works and their themes. In: MAGNUS, Bernd and HIGGINS, Kathleen M. *The Cambridge Companion to Nietzsche*, pp. 21 – 68. Cambridge: Cambridge University Press, 1996. ISBN 978-0-521-36767-0.

MASARYK, Tomáš Garrigue. *Ideály humanitní. Problém malého národa. Demokratism v politice*. Praha: Melantrich, 1968.

NIETZSCHE, Friedrich. *Antikrist*. Olomouc: Votobia, 1995. ISBN 80-900614-7-8.

NIETZSCHE, Friedrich. *Genealogie morálky. Polemika*. Praha: Aurora, 2002. ISBN 80-7299-048-9.

NIETZSCHE, Friedrich. *Mimo dobro a zlo*. Praha: Aurora, 2003. ISBN 80-7299-067-5.

NIETZSCHE, Friedrich. *O pravdě a lži ve smyslu nikoli morálním*. Praha: Oikoymenh, 2010. ISBN 978-80-7298-428-2.

NIETZSCHE, Friedrich. Schopenhauer jako vychovatel. In: NIETZSCHE, Friedrich. *Nečasové úvahy*, s. 151 – 222. Praha: OIKOYMENH, 2005. ISBN 80-7298-134-X.

NIETZSCHE, Friedrich. *Soumrak model čili jak se filosofuje kladivem*. Olomouc: Votobia, 1995. ISBN 80-85885-33-6.

NIETZSCHE, Friedrich. *Tak pravil Zarathustra*. Olomouc: Votobia, 1992. ISBN 80-85619-28-8.

PATOČKA, Jan. *Kacířské dějiny o filosofii dějin*. Praha: OIKOYMENH, 2007. ISBN 978-80-7298-275-2.

PATOČKA, Jan. Ladislav Klíma. Pokus o rozbor klíčových tezí. In: PATOČKA, Jan. Češi: soubor textů k českému myšlení a českým dějinám I. Práce publikované. In: CHVATÍK, Ivan a PALEK, Karel (eds.). *Sebrané spisy Jana Patočky; sv. 12*, s. 153 – 164. Praha: OIKOYMENH, 2006. ISBN 80–7298-181–1.

PECHAR, Jiří. *Otázky Nietzscheova myšlení*. Praha: Filosofia, 2012. ISBN 978–80-7007–376-6.

SKALICKÝ, Karel: Ladislav Klíma: Filozofie jako domýšlení nedomyšlitelného. In: KOLEKTIV AUTORŮ. *Máš před sebou všechny mé cesty. Sborník k 60. narozeninám Tomáše Halíka*, s. 321 – 327. Praha: NLN, 2008. ISBN 978–80-7106–959-1.

STRONG, Tracy B. Nietzsche's political misappropriation. In: MAGNUS, Bernd and HIGGINS, Kathleen M. *The Cambridge Companion to Nietzsche*, pp. 119 – 147. Cambridge: Cambridge University Press, 1996. ISBN 978–0–521–36767–0.

ZUMR, Josef. Filosof hrdé lidskosti. In: KLÍMA, Ladislav. *Vteřiny věčnosti*, s. 7 – 33. Praha: Odeon. 1967.

INTERNETOVÉ ZDROJE:

WEST, Tim. *The Sufferings of Prince Sternenhoch* by Ladislav Klíma; Carleton Bulkin. In: *The Slavic and East European Journal*, pp. 123 – 124. [online]. 2009, Vol. 53, No 1. [cit. 27. 7. 2013]. Dostupný z: <<http://www.jstor.org/stable/40651084>>.

WOŽNIAK, Kamila. Tělo trpící – tělo píšící. Melancholie a transcendence. In: GILK, Erik a HRABAL, Jiří (eds.). *Věčnost není děravá kapsa, aby se z ní něco ztratilo. Soubor studií věnovaných Ladislavu Klímovi*. In: *Příloha e-1 revue Aluze*, s. 44 – 47. [online]. 2010. ISSN 1803–3784. [citace 20. 1. 2014]. Dostupné z: <www.aluze.cz/eprilohy/Klima_sbornik.pdf>.

7 RESUMÉ

This thesis deals with a nihilism of Europe and mainly the nihilistic inspiration of Friedrich Nietzsche in Czech cultural milieu; the text focuses specifically on the work of controversial thinker Ladislav Klíma (1878 – 1928), because he is often known as an epigon of the philosophical philosophy of Friedrich Nietzsche. Ladislav Klíma is one of the Czech philosophical authors of the era at the turn of the Twentieth century, a representative of the concept of Egosolism, Egodeism and Deoessence. This contribution analyses the work of Klíma due to the philosophy of Nietzsche; this one analyses three specific works of Ladislav Klíma and searches citations of Friedrich Nietzsche. Also, the text deals with the evolution of Klíma's philosophy and analyses philosophical periods.

The result of this thesis is the finding that although Ladislav Klima 's work was inspired by Nietzsche and other philosophers (f. e. Schopenhauer, Berkeley, ancient and Eastern philosophers), Klíma's philosophy is original in concept of Rational Deoessence. His philosophy could be a benefit because of his rational - ecstatic analysis of human thinking.